

A decorative background consisting of a grid of grey dots of varying sizes, with several dots highlighted in red. The dots are arranged in a pattern that roughly outlines the shape of Ukraine.

Українська призма

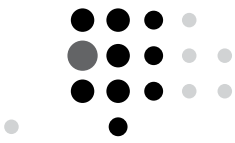
Між стратегічним партнерством і безпекою

Вересень 2013

- Зміна геополітичного розкладу сил, зміщення акцентів у розгортанні конфліктів з глобального на регіональний рівень, актуалізація нових загроз транснаціонального характеру зумовлює необхідність перегляду Україною основ побудови відносин з країнами регіону Східної Європи, Чорноморського басейну та не в останню чергу зі світовими лідерами.
- Наразі відносини з Росією, Китаєм та Сполученими Штатами Америки носять стратегічний характер. На регіональному рівні Польща та Туреччина представляють важливе стратегічне значення для України. Німеччина як впливовий гравець на рівні ЄС також відіграє все більш помітну роль, яка не зводиться до слідування у фарватері зовнішньої політики Євросоюзу відносно України.
- Подальший розвиток стратегічних відносин має зосереджуватись на трьох «китах»: активізація та посилення політичного і безпекового діалогу, подальша розбудова та оптимізація торгово-економічного та інвестиційного співробітництва, а також кооперація в енергетичній сфері.
- Зважаючи на позаблоковий статус України, стратегічні відносини надають можливість для формування нових інструментів співпраці з країнами-партнерами у військовій та безпековій сферах. Тому Київ має приділяти особливу увагу багатостороннім інтеграційним ініціативам оборонного та безпекового характеру.

ЗМІСТ

Передмова	3
УКРАЇНА-КИТАЙ. Роман Сирінський	
1. Історія двосторонніх відносин у контексті глобальних та регіональних питань безпеки	4
2. Сучасний стан стратегічного та безпекового діалогу	4
3. Виклики та загрози для стратегічного і безпекового діалогу.....	7
4. Короткострокові та середньострокові перспективи стратегічної та безпекової співпраці.....	8
5. Висновки та рекомендації.....	8
Бібліографія	10
УКРАЇНА-НІМЕЧЧИНА. Світлана Гуцал	
1. Історія двосторонніх відносин у контексті глобальних та регіональних питань безпеки	11
2. Сучасний стан стратегічного та безпекового діалогу	12
3. Виклики та загрози для стратегічного і безпекового діалогу.....	15
4. Короткострокові та середньострокові перспективи стратегічної та безпекової співпраці.....	15
5. Висновки та рекомендації.....	16
Бібліографія	17
УКРАЇНА-ПОЛЬЩА. Геннадій Максак	
1. Історія двосторонніх відносин у контексті глобальних та регіональних питань безпеки	18
2. Сучасний стан стратегічного та безпекового діалогу	19
3. Виклики та загрози для стратегічного і безпекового діалогу.....	22
4. Короткострокові та середньострокові перспективи стратегічної та безпекової співпраці.....	23
5. Висновки та рекомендації.....	23
Бібліографія	25

УКРАЇНА-РОСІЯ. Олексій Полтораков

1. Історія двосторонніх відносин у контексті глобальних та регіональних питань безпеки	25
2. Сучасний стан стратегічного та безпекового діалогу	27
3. Виклики та загрози для стратегічного і безпекового діалогу.....	30
4. Короткострокові та середньострокові перспективи стратегічної та безпекової співпраці.....	30
5. Висновки та рекомендації.....	31
Бібліографія	32

УКРАЇНА-США. Юлія Курнишова

1. Історія двосторонніх відносин у контексті глобальних та регіональних питань безпеки	33
2. Сучасний стан стратегічного та безпекового діалогу	34
3. Виклики та загрози для стратегічного і безпекового діалогу.....	36
4. Короткострокові та середньострокові перспективи стратегічної та безпекової співпраці.....	37
5. Висновки та рекомендації.....	37
Бібліографія	39

УКРАЇНА-ТУРЕЧЧИНА. Марина Воротнюк

1. Історія двосторонніх відносин у контексті глобальних та регіональних питань безпеки	40
2. Сучасний стан стратегічного та безпекового діалогу	40
3. Виклики та загрози для стратегічного і безпекового діалогу.....	43
4. Короткострокові та середньострокові перспективи стратегічної та безпекової співпраці.....	43
5. Висновки та рекомендації.....	44
Бібліографія	46

ПЕРЕДМОВА

За час своєї незалежності Україна пододала значний шлях у напрямку визнання її ролі як суверенної держави та регіонального лідера в регіоні Східної Європи. За цей час було апробовано низку зовнішньополітичних інструментів, які були спрямовані на забезпечення поставлених цілей та підтримання належного рівня національної безпеки держави.

Одним з інструментів, який, на жаль, допоки не знайшов чіткої концептуалізації в зовнішній політиці України є стратегічне партнерство. Для стратегічності у двосторонніх відносинах притаманна опора на спільну реалізацію національних інтересів держав в одній або декількох важливих сферах на довгострокових взаємовигідних позиціях.

Свого часу на рівні окремих декларацій та заяв Україна визнала стратегічність відносин з близько 20 державами світу серед яких були, наприклад, Аргентина, Болгарія, Фінляндія. Звичайно, що велика кількість задекларованих стратегічних відносин зменшувала ефективність даного інструменту та не дозволяла досягти необхідних задач у політичному діалозі, економічній кооперації та військовій співпраці.

Зміна геополітичного розкладу сил, зміщення акцентів у розгортанні конфліктів з глобального на регіональний рівень, актуалізація нових загроз транснаціонального характеру зумовлює необхідність перегляду Україною основ побудови відносин з країнами регіону Східної Європи, Чорноморського басейну та не в останню чергу зі світовими лідерами.

Наразі відносини з Росією, Китаєм та Сполученими Штатами Америки носять стратегічний характер. На регіональному рівні Польща та Туреччина представляють важливе стратегічне значення для України. Німеччина як впливовий гравець на рівні ЄС також відіграє все більш помітну роль, яка не зводиться до слідування у фарватері зовнішньої політики Євросоюзу відносно України.

На перше місце у побудові стратегічних відносин виходить питання посилення міжнародних гарантій міжнародної безпеки України, суверенітету та територіальної цілісності. Зрозуміло, що безпекові справи не можуть опиратися лише на декларації та рамкові угоди. Необхідне визначення головних напрямів взаємодії, засобів та шляхів, які спрямовані на досягнення спільних цілей, а також усунення чинників, які можуть потенційно ставити під загрозу форму побудови відносин між країнами.

Саме цьому аспекту приділили увагу в своїх роботах українські експерти, досліджуючи поточний стан відносин України з Китаєм, Німеччиною, Польщею, Росією, США та Туреччиною. Була проведена ревізія сучасних рамок та механізмів співпраці, надано конкретні напрямки щодо їх оптимізації та фокусування на питаннях безпекового характеру.

Обраний формат аналітичних робіт (policy paper) передбачає орієнтацію на вироблення практичних рекомендацій, які можуть бути використані відповідними суб'єктами прийняття рішень в Україні для формування більш якісної зовнішньої політики у сфері безпеки та підтримання стратегічних відносин з вибраними державами.

УКРАЇНА-КИТАЙ РОМАН СИРІНСЬКИЙ

1. ІСТОРІЯ ДВОСТОРОННІХ ВІДНОСИН У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ТА РЕГІОНАЛЬНИХ ПИТАНЬ БЕЗПЕКИ

З часу встановлення дипломатичних відносин між Києвом та Пекіном (4 січня 1992 р.) здійснювався обмін візитами найвищого та високого рівня. Під час них були підписані двосторонні комюніке, декларації, у котрих вказано, що:

- обидві сторони докладуть необхідних зусиль для розширення і поглиблення довгострокових відносин;
- їх позиції з основних питань сучасності, з питань миру і розвитку, роззброєння, запобігання гонці озброєнь є близькими або співпадають;
- Київ та Пекін виступають на захист миру і стабільності у різних регіонах і у світі тощо.

В документах також наголошено, що держави підтримують прагнення народів своїх держав до єдності. Зокрема, Україна визнає, що уряд КНР є єдиним законним урядом Китаю, а Тайвань – невід’ємною частиною території Китаю і підтверджує, що не буде встановлювати з Тайванем офіційних відносин. КНР також підтримує територіальну цілісність України. КНР неодноразово наголошувала, що вдячна Україні за тверде дотримання принципу «одного Китаю». Проте, візит у Київ віце-президента Тайваню (1996 р.) та ряд інших «напівофіційних» контактів Києва і Тайбея викликали негативну реакцію КНР, що в подальшому призвело до «охолодження» відносин на кілька років.

Україною та Китаєм напрацьовано значну договірно-правову базу, котра, хоча й поступається обсягом, наприклад, українсько-російській, проте може слугувати базисом для подальшого розвитку політичних та економічних відно-

син, співпраці у підтримці миру й стабільності та протидії організованій злочинності й міжнародному тероризму.

Прикладом співробітництва двох країн в міжнародних організаціях може бути підтримка Україною позиції КНР у Комісії ООН з прав людини в 1996 р., підтримка Китаєм кандидатури України на виборах до непостійних членів РБ ООН на 2000-2001 рр. Україна підтримала Китай, коли під час бомбардування Югославії американські ВПС влучили в будинок китайського посольства в Белграді. Однак, коли КНР поставилася негативно до входження військ антитерористичної коаліції на чолі з США до Іраку в 2003 р., позиція України була іншою. Проте окремі розходження не перешкоджають Україні і Китаю співпрацювати на міжнародній арені.

Результатом розвитку українсько-китайських відносин стало те, що вони сприяли і сприяють збереженню та розвитку політичного, економічного, оборонного та науково-технологічного потенціалу України.

2. СУЧАСНИЙ СТАН СТРАТЕГІЧНОГО ТА БЕЗПЕКОВОГО ДІАЛОГУ

Політичний вимір

Перші півтора року перебування на посаді Президента України В. Януковича ознаменувалися для українсько-китайських відносин активізацією політичного діалогу. Відбувся обмін державними візитами лідерів країн, в ході яких не лише прозвучало підтвердження Пекіна гарантій безпеки України у зв’язку з ядерним роззброєнням, а й було ухвалено Спільну декларацію про встановлення та розвиток відносин стратегічного партнерства між Україною та КНР. В ній сторони декларують, що мають намір твердо дотримуватися всіх двосторонніх угод, підписаних з 1992 року, на підставі принципів взаємної поваги суверенітету і територіальної цілісності, взаємного незастосування сили або загрози силою, взаєм-

ного ненападу, невтручання у внутрішні справи один одного, рівності, взаємної вигоди і мирного співіснування.

Між урядами Китаю та України підписано десятки документів, спрямованих на поглиблення та поширення двосторонніх відносин у торговельно-економічній, науково-технічній, військово-технічній, правовій та гуманітарній сферах. Розвивається міжпарламентське співробітництво між двома країнами. Регулярність політичного діалогу забезпечується консультаціями між зовнішньополітичними відомствами України і КНР на рівні заступників міністрів. Зокрема, 26 квітня поточного року у ході візиту заступника глави МЗС України В.А.Майка до КНР відбулась його зустріч з Міністром закордонних справ Китаю Ван Ї.

Працює Міждержавна комісія зі співпраці між Україною та Китайською Народною Республікою та шість підкомісій:

- з питань торговельно-економічного співробітництва;
- з питань науково-технічного співробітництва;
- з питань співробітництва в галузі культури;
- з питань співробітництва в космічній галузі;
- з питань співробітництва в галузі сільського господарства;
- з питань співробітництва в галузі освіти.

Економічний та енергетичний вимір

Китай продовжує вбачати в Україні не лише ринок збуту, а й перспективного економічного партнера, насамперед у таких галузях, як машинобудування, енергетика, військово-промисловий комплекс, АПК, транспорт, високі технології, зокрема, космічна техніка, авіа- та суднобудівна галузь, матеріалознавство, радіаційна безпека тощо.

У 2012 р. об'єм торгівлі між країнами склав близько 9,66 млрд. дол., при цьому український експорт становив 1,77 млрд. дол., а імпорту китайських товарів в Україну – 7,89 млрд. дол., тобто негативне сальдо склало 6,1 млрд. дол. Таким чином, можна стверджувати, що КНР досягла набагато більшого успіху в освоєнні українського ринку, ніж Україна в освоєнні китайського (її частка в загальному обсязі зовнішньої торгівлі Китаю протягом останніх років становила близько 0,26%).

Окрім цього, український експорт до КНР має здебільшого сировинний та напівсировинний характер (продукція металургії, металообробки і хімічної промисловості). Китай нам експортує здебільшого товари народного споживання.

За даними МЗС України станом на 1 січня 2013 року, попри досягнуті керівниками двох країн домовленості про мільярдні китайські інвестиції в українську економіку, реальний їх обсяг становив 18,79 млн. дол. США (тобто з 54,5 млрд. дол. іноземних інвестицій в українську економіку китайські становили трохи більше 0,03 %).

На цьому фоні об'єм негативного сальдо взаємної торгівлі демонструє, що наразі Україна підтримує китайських товаровиробників.

Найвагомим же результатом двостороннього економічного співробітництва стало збереження Україною таких стратегічних галузей як авіабудування та оборонно-промисловий комплекс (ОПК). Так у 2011 р. 43% експортованої авіатехніки українського виробництва було поставлено саме в Китай. А в ході державного візиту в КНР Президента України у вересні 2010 р. була підписана Програма українсько-китайського співробітництва у галузі дослідження та використання космічного простору в мирних цілях на 2011-2015 рр., що включає більше 50 спільних проектів. І хоча більшість спільних українсько-китайських проектів знаходяться на найбільш ранніх етапах розробки та реалізації, їхнє здійснення означатиме перехід співробітництва на принципово новий рівень.

Втім, серйозне занепокоєння викликає факт згортання українсько-китайської співпраці в ряді проектів, щодо яких вже було досягнуто домовленостей про кредити Ексімбанку Китаю під українські державні гарантії. Показовою в цьому плані є ситуація навколо стратегічно важливих для України проектів освоєння нафтогазових родовищ на шельфі Чорного та Азовського морів. В ході державного візиту В. Януковича в КНР у вересні 2010 р. було досягнуто домовленості щодо придбання ДАТ «Чорноморнафтогаз» китайських бурових установок. Проте, як стало відомо в ході ряду корупційних скандалів, Україна почала закуповувати такі вишки в інших постачальників.

В той же час позитивну динаміку наразі мають проекти побудови парогазової електростанції у м. Щолкіно, реконструкція та модернізація українських шахт і заміщення природного газу водовугільним паливом на українських ТЕЦ.

В цілому, українсько-китайське співробітництво має великий потенціал, але він використовується недостатньо. Більшість експертів вбачають в цьому вину різних українських урядів, оскільки Китай досить зацікавлений у розвитку економічного співробітництва з Україною. Даний інтерес вже реалізовано у низці окремих угод з конкретними підприємствами і може серйозно допомогти Україні використати свій економічний потенціал та вигідне геополітичне положення для поліпшення внутрішньої економічної ситуації та міжнародного статусу.

Військовий вимір

Пріоритетними напрямками співробітництва України та КНР в оборонній сфері залишаються співпраця в галузі військової освіти та у військово-технічній сфері, у якій з 1992 р. було укладено близько 200 контрактів. Найбільш вагомими для українських оборонників були поставки наступних виробів:

- газотурбінні установки для китайського ВМФ;
- ракети протитанкові та R-27T/R класу «пові-

тря-повітря» (станом на 2008 рік КНР придбала в Україні 590 ракет R-27)¹;

- танкові моторно-трансмійні блоки для китайського основного бойового танка МВТ-2000;
- поставка двигунів АІ-222 для китайських навчально-тренувальних літаків L-15 (навесні 2012 року ЗМІ повідомили про прибуття в Україну китайських фахівців для приймання першої партії серійних двигунів)²;
- поставки форсажної модифікації вертолітного двигуна АІ-222-25;
- десантні кораблі на повітряній подушці «Зубр» (в поточному році КНР отримала від України перший з чотирьох).

22 травня 2013 р. ЗМІ поширили заяву міністра оборони України про перспективу перших спільних навчань ВМС, котрі можуть відбутись «у цьому та наступних роках... під час візиту в Україну китайських військових кораблів»³. Це означатиме вихід співробітництва оборонних відомств двох країн на принципово новий рівень.

Співпраця в рамках міжнародних та регіональних організацій та участь в проектах регіонального безпекового характеру

Україна і КНР координують свою політику в ООН, інших міжнародних організаціях. Це дозволяє відстоювати інтереси при розгляді різних питань, пов'язаних з національною, регіональною, глобальною безпекою, соціально-економічним розвитком тощо.

Результатами такої взаємодії є домовленості про взаємну підготовку кандидатур при виборах керівних органів системи ООН та їх спеціалізо-

1. Самусь М. Танки не знають, куда будут стрелять. 15 сентября 2008 <http://www.expert.ua/articles/16/0/6044>

2. Україна та Китай: біг по лезу «технологічної бритви». 11 грудня 2012 // <http://wartime.org.ua/4495-ukrayina-ta-kitay-bg-po-lezu-tehnologichnoyi-britvi.html>

3. ВМС України та Китаю планують спільні військові навчання // Вголос. 2013. 22 травня. URL: <http://vgolos.com.ua/politic/news/52234.html>

ваних організацій, інших міжнародних інституцій. Керівництво України також неодноразово заявляло, що вважає Китай одним із головних партнерів не лише в АТР, а й у глобальному масштабі, що Україна розглядає відносини з Китаєм як пріоритетний напрям у своїй дипломатії, наголошувало на готовності нашої країни вивести відносини з Китаєм на новий, більш високий, рівень. Цьому може посприяти і реалізація задекларованого Україною наміру набутти статусу партнера з діалогу в Шанхайській організації співробітництва (ШОС).

Отже, не дивлячись на територіальну віддаленість і різну вагу на міжнародній арені, Україну і Китай зближують схожі політичні позиції, дві країни в цілому підтримують одна одну на дипломатичному рівні, в міжнародних організаціях.

3. ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ ДЛЯ СТРАТЕГІЧНОГО І БЕЗПЕКОВОГО ДІАЛОГУ

Посилення китайського впливу в світі ставить перед Україною як позитивні, так і негативні виклики. Китайські інвестиції сприяють відновленню як української економіки, так і економік її партнерів з СНД. В той же час, ряд ідеологічних засад КНР, такі як, наприклад, концепція «стратегічних кордонів життєвого простору», здатні зробити в середньостроковій перспективі її зовнішню політику набагато жорсткішою та наступальнішою, що може призвести до конфліктів Китаю з багатьма з його нинішніх партнерів.

Посилення присутності Китаю на пострадянському просторі та поглиблення українсько-китайських відносин може викликати невдоволення Росії, котра вбачатиме в цих процесах загрозу своєму впливу на територіях, які вважає своєю «зоною відповідальності». Сучасний зовнішньополітичний курс Кремля сприяє його утриманню від різких заяв з цього приводу, однак протидія може відбуватися в інших площинах, зокрема в економічній. Та й можливість політичної конфронтації Пекіна і Москви в се-

редньостроковій перспективі, а отже і посилення тиску останньої на партнерів з СНД експерти не виключають.

Певні зовнішньополітичні кроки України, зроблені на зближення з КНР, як, наприклад, в ситуації з врученням Нобелівської премії китайському дисиденту, вже викликали певну настороженість як українських правозахисників, так і країн Заходу, котрі почали висловлювати думку, що китайські інвестиції стимулюють країни-реципієнти до заохочення порушення прав людини. В цьому контексті наявний у Спільній декларації про встановлення та розвиток відносин стратегічного партнерства намір не допускати чи підтримувати створення або діяльність на своїй території екстремістських організацій або угруповань, які становлять загрозу для суверенітету, безпеки і територіальної цілісності іншої сторони, на думку правозахисників, може вилитись у екстрадицію Україною китайських дисидентів.

Політичні наслідки можуть мати для України й співробітництво з КНР у переоснащенні армії останньої. Так в 2010 р. Україна стояла на грані міжнародного скандалу, коли з'ясувалося, що китайський палубний винищувач четвертого покоління J-15 скопійований з купленого декількома роками раніше в Україні прототипу російського Су-33. Не менше роздратування росіян викликало й те, що Україна, не погодивши з Росією, уклала з Китаєм контракт на поставку й передачу документації військових десантних кораблів «Зубр». Невдоволення США, в свою чергу викликало те, що Китай не став, згідно домовленостей, переобладнувати в плавучий розважальний центр важкий авіанесучий крейсер «Варяг», викуплений в Україні у недобудованому стані, а перетворив його на авіаносець Shi Lang.

В силу різних суб'єктивних та об'єктивних причин значний відсоток китайських товарів розмитнюються в Україні за так званими «сірими» схемами. Використання сумнівних посередників разом із застарілими формами оплати не тільки не відповідають сучасним вимогам міжнародних фінансових та торговельних опера-

цій, але й суттєво гальмують розвиток цивілізованого товарообігу між Україною та КНР.

Задекларована Пекіном стратегічність взаємовідносин не означає, що КНР не зможе знизити цей рівень після використання усього потенціалу партнера. Україна вже має сумний досвід подібної поведінки китайських партнерів: передача їм ліцензій на виробництво вилилася в припинення імпорту Китаєм певних видів української продукції. КНР налагодила виробництво на своїй території літаків Y-7 і Y-8 – дещо модернізованих аналогів українських Ан-24 і Ан-12БК. У подібній ситуації дещо раніше виявилися й деякі українські приладобудівні підприємства.

Сьогодні в Україні, на жаль, майже немає діючих об'єктів за участю великого китайського бізнесу, а наявні проекти знаходяться на різних стадіях обговорення, розробки та реалізації. Для більшості з них не визначені терміни, обсяги, умови та джерела фінансування.

4. КОРОТКОСТРОКОВІ ТА СЕРЕДНЬОСТРОКОВІ ПЕРСПЕКТИВИ СТРАТЕГІЧНОЇ ТА БЕЗПЕКОВОЇ СПІВПРАЦІ

В середньостроковій перспективі можна чекати подальшого посилення міжнародної економічної та політичної конкурентоспроможності КНР і підвищення її активності у глобальних і регіональних процесах. Пов'язано це в першу чергу з тим, що Китай перетворився у важливого гравця на міжнародній арені. Його стосунки зі США, ЄС і РФ будуються навколо проблем глобальної та регіональної безпеки, що безпосередньо зачіпає інтереси України.

Україна на сьогодні не є головним пріоритетом для КНР, але за своїм потенціалом становить інтерес для останньої як у політичному, так і у економічному вимірі. Пекін шукає союзників у Європі і на пострадянському просторі та усвідомлює можливість використання «української карти» у відносинах з Росією та ЄС.

Розвитку українсько-китайського співробітництва сприятиме те, що Україна в ряді важливих для КНР питань значно випереджає інші країни СНД. Це в першу чергу стосується високотехнологічної та оборонної продукції, що виробляється нашою країною на базі сформованих ще за часів СРСР потужностей. Близькість «пострадянських» технологічних параметрів може бути використана Україною і для заснування спільних з Китаєм економічних проектів у країнах СНД. Це допомогло б нашій країні обійти, зокрема, російський спротив, який проявляється при самостійних чи кооперованих з країнами Заходу спробах поглибити відносини, наприклад, з центральноазіатськими країнами СНД.

Поглибленню розвитку українсько-китайських відносин на коротко- та середньострокову перспективу й надалі сприятимуть в першу чергу такі галузі як ОПК, авіа- та суднобудування, що видно із задекларованих намірів довести у поточному році обсяг товарообігу продукції військового призначення до 2 млрд. дол. (Стільки ж складав загальний обіг українсько-китайського військово-технічного співробітництва за попередні 8 років).

5. ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Належний розвиток китайського (і взагалі східного) вектору зовнішньої політики дозволить Україні не лише залучити додаткові інвестиції, зберегти і підвищити свій економічний, оборонний та науково-технічний потенціал, а й підняти свій статус у міжнародному рейтингу, оскільки саме країни АТР зараз стають «локомотивами» світового економічного розвитку та набувають значної ваги в глобальній політиці.

Проте, як показує аналіз маловисвітлених аспектів зовнішньої політики КНР (в тому числі її ідеологічного обґрунтування), майбутнє посилення китайського впливу може призвести і до погорсткішання її ставлення до своїх нинішніх партнерів. Тому доцільним виглядає посилення координації дій органів виконавчої

Влади України щодо розвитку відносин з КНР та концентрація їх зусиль за наступними напрямками:

- розвиток українсько-китайського політичного діалогу на вищому рівні;
- запобігання виникненню політичних протиріч з КНР (найгостріші питання – Тайвань і Тибет, до політичних контактів з котрими Пекін ставиться дуже негативно);
- максимальна активізація українсько-китайської комісії з питань співробітництва;
- створення передбачуваних умов для залучення інвестицій з КНР у економіку України через удосконалення законодавства;
- створення позитивного іміджу України у ділових колах Китаю;
- уникнення помилок недавнього минулого з передачею китайській стороні ліцензій на виробництво, внаслідок яких Китай припинив імпортувати з України певні види продукції, налагодивши виробництво аналогічних товарів на своїй території.

Міністерству закордонних справ України доцільно докласти додаткових зусиль щодо:

- моніторингу українськими посольствами китайської активності в чутливих для України регіонах;
- позиціонування України як самостійного гравця, котрий розвиватиме відносини з КНР виключно з точки зору взаємовигідної співпраці й не привносить в них елементи інтересів «третьох сторін»;
- удосконалення механізмів обміну інформацією та думками між зацікавленими учасниками українсько-китайського діалогу;
- розробки ефективних механізмів реагування на виклики, які можуть постати перед українською економікою внаслідок посилен-

ня китайської економічної експансії на пострадянському просторі (конкурентоздатність продукції українських товаровиробників, маршрути постачання та ціна центральноазіатських енергоносіїв тощо);

- активізації роботи з центральноазіатськими членами ШОС, котрі прихильно ставляться до перспективи надання Україні статусу Партнера з діалогу в організації (Казахстан та Узбекистан).

Міністерству економічного розвитку і торгівлі України доцільно активізуватись щодо:

- підвищення ефективності українсько-китайських економічних проектів;
- зняття штучних регуляторних перешкод на шляху бізнесу двох країн;
- проведення українсько-китайських бізнес форумів на регулярній основі.

Для Міністерства освіти й науки України, а також Національної академії наук України першочерговим виглядає активізація науково-технічного співробітництва України та КНР.

Міністерству інфраструктури варто сконцентруватись на підключенні до проектів КНР щодо створення міжнародних транспортних коридорів, котрі можуть допомогти розвитку українських транспортних мереж.

Міністерство агропромислового комплексу та продовольства має зосередитись на вдосконаленні існуючих та пошуку нових (з урахуванням загрози глобальної продовольчої кризи) механізмів взаємодії у сільському господарстві.

Міністерство внутрішніх справ, Служба безпеки України, Генеральна прокуратура України та РНБО України (як координуючий орган) мають посилити контроль над переговорними процесами з китайською стороною з метою усунення елементів затягування та спроб залучення корупційних схем.

БІБЛІОГРАФІЯ

Китай и Украина подписали Совместную декларацию об установлении и развитии отношений стратегического партнерства. – 21.06.2011.

<http://russian.people.com.cn/31519/7415404.html>

Литвин І. Українсько-китайське співробітництво: від стагнації до прориву. – 13.01.2011. http://www.auss.org.ua/UKRAJINSKO_KITAJSKE_SPIVROBITNICTVO_VID_STAGNACIJI_DO_PRORIVU__art_558.htm

Майна Н. Українсько-китайська дружба, або особливості партнерства України та КНР // «Главред». 21.06.2011. http://smi.liga.net/articles/2011-06-21/1200847-ukra_nsko_kitajska_druzha_abo_osoblivost_partnerstva_ukra_ni_ta_knr.htm

Погорелова І. Сучасні українсько-китайські відносини: історія становлення та розвитку // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2010. - № 19 (206).

Страны СНГ и Балтии в глобальной политике Китая // Проблемы национальной стратегии.- 2012.- № 1 (10).

Тимчук Д. Між орланом і драконом. – 25.01.2011. <http://noos.com.ua/ua/post/216>

Чжоу Ли. У Китая и Украины нет никаких препятствий для сотрудничества // Киевский телеграф. – 3–9.07.2009. – №27 (477).

УКРАЇНА-НІМЕЧЧИНА

СВІТЛАНА ГУЦАЛ

1. ІСТОРІЯ ДВОСТОРОННІХ ВІДНОСИН У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ТА РЕГІОНАЛЬНИХ ПИТАНЬ БЕЗПЕКИ

Федеративна Республіка Німеччина визнала незалежність України однією з перших держав «Великої сімки» (26.12.1991 р.). Дипломатичні відносини встановлено 17.01.1992 р. Базовим документом міждержавних відносин є Спільна декларація про основи відносин між Україною та ФРН (9.06.1993 р.). На сьогодні договірно-правова база відносин між Україною та Німеччиною складається з приблизно 70 документів міжнародно-правового характеру. Триває підготовка до підписання нових двосторонніх документів, зокрема, міжурядової Угоди про співробітництво у боротьбі з організованою злочинністю, тероризмом та іншими тяжкими злочинами тощо.

Активізація двосторонніх відносин між Україною та Німеччиною починається з 1998 р. Були започатковані регулярні консультації між МЗС обох країн, а також українсько-німецькі політичні консультації на вищому рівні. Їх планувалося проводити щорічно, але останні, П'яті, відбулися у 2004 р. Незважаючи на намагання української сторони відтворити даний формат, німецька сторона посиляється на його неефективність та не виявляє інтересу до цього.

Показник візитів та зустрічей на вищому рівні, особливо з боку німецької сторони, завжди був невисоким. Втім, він компенсувався достатньо активним політичним діалогом на міжурядовому та міжпарламентському рівнях. Окрім цього, Німеччина є однією з небагатьох країн, з якими Україна розбудовує військово-політичне та військово-технічне співробітництво. На базі підписаних між Міністерством оборони України та Федеральним міністерством оборони Німеччини у серпні

1993 р. Угоди про співробітництво у військовій галузі та Угоди про взаємне забезпечення офіційних та робочих візитів відбувається регулярний обмін візитами і контактами між відповідними структурами. Створена (1998 р.) і діє Міжурядова українсько-німецька комісія з питань військово-технічного співробітництва. У 1998 р. набула чинності Угода між Урядом України та Урядом ФРН про співробітництво у військово-технічній галузі. Базою для розвитку стала також Хартія про особливе партнерство Україна-НАТО.

У 2005 р. до влади у ФРН приходять Велика коаліція у складі Християнсько-демократичного союзу / Християнсько-соціального союзу (ХДС/ХСС) та Соціально-демократичної партії Німеччини (СДПН), а уряд очолює Ангела Меркель. У Коаліційній угоді зазначаються наміри посиленої підтримки процесу демократичного та економічного процесу реформування в Україні, а також міститься заклик, щоб Україна знайшла своє місце в Європі.

На цей період припадають два кола розширення ЄС 2004 та 2007 рр., які, як стало згодом очевидно, відбулися без належної підготовки механізмів конвергенції нових членів. До того ж провал проекту Європейської Конституції та спричинена ним інституційна криза призводять до наростання в ЄС «інтеграційної втоми», що змушують Німеччину зосередитися на внутрішній політиці ЄС.

Водночас 2005-2006 рр. позначені ейфорією після подій Помаранчевої революції. У 2007-08 рр. розпочинаються переговори України щодо нової посиленої угоди з Євросоюзом, а також відносно приєднання до Плану дій щодо членства в НАТО (ПДЧ). Під час Бухарестського саміту НАТО (квітень 2008 р.) Німеччина разом з деякими іншими державами-членами Альянсу виступила проти надання ПДЧ Україні та Грузії, мотивуючи це недостатньою готовністю останніх, а рішення було відкладено до грудневого саміту у Брюсселі.

Безпекова ситуація у Європі у 2008 р. дуже напружена. Косово в односторонньому порядку

проголошує незалежність (лютий 2008 р.), яку Німеччина визнала¹. Президент Росії оприлюднює ідею укладання Договору щодо європейської безпеки, яка згодом закріплюється у новій Концепції зовнішньої політики Російської Федерації (12.07.2008). А в серпні 2008 р. відбувається російсько-грузинський збройний конфлікт, наслідком якого стає визнання Росією незалежності Абхазії та Південної Осетії. Канцлер А. Меркель жорстко розкритикувала дії Росії на Кавказі й засудила рішення Москви.

На цьому тлі, а також в умовах розгортання світової економічної та фінансової кризи, на грудневому саміті НАТО у Брюсселі питання ПДЧ взагалі не розглядалося, а Україні та Грузії запропонований новий формат відносин у рамках річних національних програм. При цьому Німеччина відстояла пункт про те, що ці національні програми не стануть заміниками ПДЧ.

У цей час Німеччина намагається знайти нову форму відносин ЄС та України, в якості якої могла б виступити «тісна співпраця» як проміжна фаза між діючою Європейською політикою сусідства (ЄПС) і повноправним членством. Такою проміжною фазою стала ініціатива ЄС Східне партнерство².

У 2009 р. у ФРН все більше відчутним стає розчарування розвитком політичної ситуації в Україні, втрачається динаміка політично-інституційного співробітництва. Серед основних причин називаються відсутність політичної стабільності в Україні, повільний прогрес на шляху необхідних державі реформ, непослідовність у їх впровадженні та систематичне порушення взятих на себе зобов'язань та обіцянок.

Після чергових виборів до Бундестагу у 2009 р. християнським демократам на чолі з А. Меркель із незначним відривом вдалося створити коаліцію зі своїм традиційним союзником Вільною демократичною партією (ВДП). У відповідній коаліційній угоді відсутня жодна згадка про

1. Станом на липень 2013 р. не визнали ще 5 держав-членів ЄС.

2. Затверджена 7.05.2009, охоплює 6 країн: Азербайджан, Білорусь, Вірменію, Грузію, Молдову, Україну

Україну, хоча підтримка її євроінтеграційних прагнень була заявлена у передвиборчій програмі ВДП.

2. СУЧАСНИЙ СТАН СТРАТЕГІЧНОГО ТА БЕЗПЕКОВОГО ДІАЛОГУ

Політичний вимір

Після президентських виборів в Україні в 2010 р. українська влада проголошує курс на нову прагматичну та модернізаційну державну політику, що дуже позитивно сприйнято німецькою стороною. 30.08.2010 р. президент України В. Янукович здійснив офіційний візит до ФРН. Хоча офіційні кола України оцінили результати візиту як плідні, представники німецької сторони були більш стриманими в оцінках.

Втім з осені 2010 р. спостерігається відчутне охолодження політичних відносин з боку Німеччини, яке обґрунтовувалося, насамперед, політично вмотивованим переслідуванням колишнього прем'єр-міністра України Юлії Тимошенко та деяких інших представників її уряду. Політичний діалог на вищому рівні протягом 2011-2012 рр. був майже заморожений.

Економічний та енергетичний вимір

Німеччина є однією з найпотужніших країн-експортерів промислових товарів. Зважаючи на велику залежність від зовнішньої торгівлі та високі темпи зростання показників її експорту, ФРН все більше зацікавлена у розширенні своєї присутності на зовнішніх ринках та у виході на нові. Український ринок має значний потенціал та становить потенційний інтерес для Німеччини, але за умови модернізації економіки країни та сталого економічного розвитку. ФРН чітко усвідомлює дану тенденцію, а тому є найбільшим після США донором двосторонньої допомоги Україні.

Німеччина посідає третє місце (після РФ та Китаю) за обсягами зовнішньої торгівлі між Україною з країнами світу, а її частка у 2012 р. становила 5,4% (у 2011 р. – 5,5%). За 2012 р. порівняно з 2011 р. обсяг двосторонньої тор-

гівлі товарами та послугами між Україною та Німеччиною скоротився на 0,6% і склав 9,4 млрд. дол. При цьому експорт товарів та послуг до ФРН зменшився на 3,5%. Водночас імпорту товарів та послуг до України зріс на 0,2% і склав 7,3 млрд. дол.³.

Однак у структурі зовнішньої торгівлі Німеччини Україна посідає незначні місця. Так у 2012 р. вона була 37-ою у списку країн-імпортерів Німеччини та 54-ою серед експортерів (2010 – 38-ю та 50-ю відповідно). У структурі загального товарообігу ФРН Україна посіла 41-е місце⁴.

Негативною для України у торговельно-економічних відносинах з Німеччиною залишається традиційно від'ємне сальдо (5,2 млрд. дол. у 2012 р.). До того ж значний обсяг імпорту з Німеччини складають вироби високотехнологічного виробництва, тоді як у структурі експорту з України переважає давальницька сировина.

Німеччина залишається на другому (після Кіпру) місці за обсягом прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в Україну. Станом на 01.01.2012 р. Німеччина інвестувала в Україну 7,39 млрд. дол.⁵. Однак станом на 01.04.2013 р. спостерігається негативна тенденція відтоку інвестицій – 6,12 млрд. дол. Німецька сторона аргументує це погіршенням ділового та інвестиційного клімату. Окрім цього німецька сторона стурбована чіткими тенденціями економічного спаду в Україні.

Центральним принципом енергетичної політики Німеччини сьогодні є диверсифікація джерел і маршрутів енергопостачання. Основним та найбільшим постачальником природного газу до Німеччини є Росія – близько 37% загальних обсягів імпорту (середній показник по Європі – 25%). При цьому 80% газу з Росії транспортується до ФРН через Україну.

3. Джерело: Державна служба статистики України: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

4. Джерело: Федеральне відомство статистики Німеччини: www.destatis.de

5. Джерело: Державна служба статистики України: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Незважаючи на будівництво додаткових газопроводів на Півночі та Півдні Європи, Україна залишається для ЄС та Німеччини найважливішою країною-транзитером газу. Тому надійна робота української ГТС має для неї важливе значення, а інтеграція енергетичного ринку України до європейського є спільним пріоритетом. ФРН позитивно оцінює вступ України до Енергетичного Співтовариства (лютий 2011 р.).

Німеччина також давно висловлює свою зацікавленість у проектах в галузі біоенергетики в Україні.

Вимір військово-технічного співробітництва

Військово-технічне співробітництво України з ФРН у цей час спочатку втрачає динаміку через зміну влади в Україні, але згодом трохи набуває розвитку. Відбувається досить активна співпраця з представниками збройних сил Німеччини з питань оборонного менеджменту, управління персоналом, радіаційного, хімічного та біологічного захисту, зв'язку, утилізації застарілих боєприпасів тощо. Головними цілями є імплементація досвіду Німеччини із реформування збройних сил, здійснення цивільного демократичного контролю над ними; активізація співпраці у космічній галузі, зокрема, між Національним космічним агентством України та Німецьким космічним агентством щодо співробітництва у сфері космічної діяльності⁶. Регулярно проводяться двосторонні або багатонаціональні навчання. Протягом 2010 р. Міністерством оборони України разом з Федеральним міністерством оборони проведено 18 спільних заходів, у 2011 р. – 27, у 2012 р. – 29.

Збройні сили України беруть спільну участь у наступних миротворчих операціях, до яких також залучений Бундесвер: Міжнародні сили сприяння безпеці в Ісламській Республіці Афганістан, ISAF; Багатонаціональні сили КФОР у Косові; Місія ООН у Південному Судані.

6. Рамкова Угода між Національним космічним агентством України та Німецьким космічним агентством щодо співробітництва у сфері космічної діяльності підписано у травні 2008 р.

Перспективним напрямком для обох держав залишаються військово-транспортні перевезення. У 1999 р. Україна та Німеччина підписали угоду про спільну реалізацію програми зі створення загальноєвропейського базового літака AN-7х на основі Ан-70. Але у 2000 р. ФРН вийшла з договору з Україною, приєднавшись до участі у проекті розробки європейського військово-транспортного літака. Наразі керівництво ДП «Антонов» заявляє про готовність німецьких компаній взяти участь у можливій програмі з відновлення модифікації і виробництва важких транспортних літаків Ан-124 («Руслан»), які використовуються з 2006 р. у рамках проекту НАТО – SALIS (Strategic airlift interim solution) Альянсом для забезпечення стратегічних повітряних перевезень. Обидва літаки є спільним проектом України та Росії. Однак спільна реалізація проектів гальмується останнім часом через проблему знаходження необхідного консенсусу з Росією.

Співпраця в рамках міжнародних та регіональних організацій та участь в проектах регіонального безпекового характеру

В цілому, ФРН будує свої взаємини з Україною в галузі безпеки значною мірою не самостійно, а на рівні відповідних європейських та міжнародних структур, насамперед через НАТО, ЄС, а також ООН, ОБСЄ та в рамках інших міжнародних організацій, членом яких є Німеччина. При цьому безпекова політика ФРН ґрунтується на наступних ключових елементах:

- Активна участь у діяльності провідних міжнародних та наднаціональних організацій і структур (НАТО, ЄС, ООН, ОБСЄ);
- Підтримка боєздатності Бундесверу;
- Підтримка миру на основі концепції мережевої дипломатії;
- Боротьба з міжнародним тероризмом;
- Контроль над озброєнням та роззброєнням.

На сучасному етапі триває реформування Спільної зовнішньої та безпекової політики

(СЗБП) ЄС відповідно до нового установчого Лісабонського договору ЄС (набрав чинності 01.12.2009 р.). Це саме стосується і Спільної політики безпеки і оборони (СПБО), які ще не є остаточно оформленими. Одна з ключових причин зволікання полягає, насамперед, у наявності суттєвих розбіжностей у позиціях окремих держав-членів ЄС, передовсім, Німеччини, Франції та Великобританії. Враховуючи історичні реалії, оборонна політика не є для ФРН пріоритетною. Німеччина витрачає на оборону значно менше своїх союзників і виступає категорично проти збільшення даних витрат. Також зберігається ціла низка розбіжностей концептуального, системного та організаційного характеру між трьома провідними державами-членами ЄС щодо вироблення нових підходів до СПБО.

Безпекове співробітництво між Україною та ЄС регламентується Планом дій Україна – ЄС у сфері юстиції, свободи та безпеки (2007 р.) та Планом-графіком його імплементації (2008 р.). Дані документи охоплюють співробітництво по 15 ключовим напрямкам⁷. Окрім цього, вдосконалену основу для кооперації у безпековій сфері містить у собі Угода про асоціацію між Україною та Євросоюзом.

Основним питанням участі Німеччини у діяльності ООН сьогодні виступає вимога реформування Ради Безпеки ООН та набуття Німеччиною статусу постійного члена. ФРН є четвертою за розмірами внеску до бюджету ООН та другою за обсягами надання допомоги на розвиток. ФРН активно виступає за необхідність реформування РБ, мотивуючи це її невідповідністю сучасним геополітичним реаліям. Українська позиція фактично повністю співпадає з німецькою.

У 2013 р. Україна головує в ОБСЄ. ФРН в цілому схвально поставилася до порядку денно-

7. Зокрема: міграція, притулок, управління кордонами, візи, безпека документів, боротьба з організованою злочинністю та тероризмом, боротьба з відмиванням грошей, включаючи протидію фінансуванню тероризму, боротьба з торгівлею людьми, наркотиками, корупцією, правове співробітництво у цивільних та кримінальних справах тощо.

го головування. Також Німеччина демонструє прагнення грати більшу роль в питаннях безпекового співробітництва в Європі і зацікавлена в активній участі України у процесі розв'язання Придністровського конфлікту.

3. ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ ДЛЯ СТРАТЕГІЧНОГО І БЕЗПЕКОВОГО ДІАЛОГУ

Стан двостороннього політичного співробітництва можна оцінити як незадовільний. ФРН очікує від України цілеспрямованих дій на шляху модернізації держави та постійно наголошує на необхідності неухильного дотримання Україною принципів демократії й верховенства права, а також вирішення проблеми вибіркового правосуддя. Ключовим викликом тут виступає загалом стримана позиція щодо можливості підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (включно з поглибленою та всеохопленою зоною вільної торгівлі (ЗВТ)). Берлін ставить її підписання у дуже жорстку залежність від виконання вимог Європейської Ради, викладених у її висновках від 10.12.2012 р.

На сьогодні українське питання не є в Німеччині пріоритетним та користується незначною увагою. Основні зовнішньополітичні зусилля Німеччина спрямовує на вирішення численних внутрішніх проблем всередині ЄС, таких як налагодження механізмів імплементації Лісабонського договору, а також подолання наслідків світової економічної та фінансової кризи та кризи єврозони.

Незважаючи на ключову роль та вплив Німеччини на розвиток ініціативи Східне партнерство, розвиток самого СхП для Німеччини не є пріоритетним зовнішньополітичним напрямком.

Одним з основних зовнішньополітичних пріоритетів Німеччини є особливі відносини з РФ, які мають безпосередній, але не визначальний вплив на позицію Німеччини щодо України. Тому і надалі розвиток українсько-німецьких відносин буде суттєво залежати від німецько-російського чинника.

Активізація дискусії щодо безпеки енергопостачання в Європі підвищили увагу Німеччини до країн-транзитерів газу, найбільшим серед яких є Україна. Німеччина зацікавлена в отриманні гарантій надійності газових поставок. Поки Україні не вдасться досягнути домовленостей з Росією щодо гарантій сталого газопостачання, не можливо говорити про зацікавленість європейських та, зокрема, німецьких компаній інвестувати в модернізацію української ГТС.

Окрім цього, наразі німецька сторона висловлює глибоку стурбованість через фактично повну відсутність прогресу з боку України в рамках Енергетичного співтовариства.

4. КОРОТКОСТРОКОВІ ТА СЕРЕДНЬО-СТРОКОВІ ПЕРСПЕКТИВИ СТРАТЕГІЧНОЇ ТА БЕЗПЕКОВОЇ СПІВПРАЦІ

На сучасному етапі перспективи стратегічного та безпекового співробітництва між Україною та Німеччиною залежать в першу чергу від виконання Україною висунутих Євросоюзом передумов на шляху до підписання Угоди про асоціацію, викладених, насамперед, у висновках Європейської Ради від 10 грудня 2012 р.

ФРН очікує від України рішучих цілеспрямованих дій на шляху модернізації держави та наближення до демократичних стандартів. Недостатній рівень виконання взятих на себе Україною зобов'язань та критеріїв ЄС може призвести до відстороненості Німеччини, в результаті чого рішення щодо підписання УА на саміті Східного партнерства у Вільнюсі в листопаді ц.р. може бути не погоджене.

Можна прогнозувати, що ситуація розвиватиметься за сценарієм, коли Україна не виконає у повному обсязі необхідні умови, але продемонструє певний прогрес на шляху їх виконання. З метою виправдання ефективності Східного партнерства, Євросоюзу необхідно продемонструвати на саміті в Вільнюсі відчутний прогрес у реалізації даної ініціативи. За відсутності серйозних досягнень у цьому сенсі чи не єдиною

альтернативою для ЄС залишиться підписання Угоди про асоціацію з Україною. Проте зволікання з її ратифікацією та повільні темпи імplementації Угоди з великою вірогідністю розтягнуться на досить тривалий період (від 3-х років). Але будуть встановлені чіткі договірні рамки, на основі яких Німеччина може розраховувати на подальше наближення України до європейських стандартів.

Згортання євроатлантичної інтеграції України досить відчутно позначилося на військово-технічній співпраці з ФРН. Однак враховуючи високу важливість для Німеччини місії Міжнародних сил сприяння безпеці в Афганістані, а також у зв'язку з початком виводу німецького військового контингенту у 2014 р., плани щодо участі України у небойовій місії НАТО в Афганістані по закінченню 2014 р. (Немилівська, 2013) і приєднання до процесу планування цієї місії можуть стати важливою платформою подальшої двосторонньої співпраці.

5. ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Сьогодні для України на короткострокову та середньострокову перспективу важливим є розбудова двосторонніх відносин з найбільш впливовими членами Євросоюзу, провідним серед яких є Німеччина. Саме ФРН є однією з небагатьох західноєвропейських країн, яка досить активно вибудовує свою політику по східному вектору та розвиває двостороннє співробітництво. Україна є безпосереднім сусідом ЄС, а тому Німеччина зацікавлена у підтримці подальших демократичних перетворень в Україні. Позаблокова політика України для ФРН не є визначним фактором. Німеччина зацікавлена насамперед у стабільності на європейському континенті, однак не має глибинного інтересу у гарантуванні незалежності та територіальної цілісності України, хоча і декларує це.

Україні необхідно зосередити зусилля на розробці комплексної стратегії щодо подальшої співпраці з Німеччиною, зосередившись на трьох ключових напрямках: активізація та поси-

лення політичного та безпекового діалогу, подальша розбудова та оптимізація торгово-економічного та інвестиційного співробітництва та співробітництва в енергетичній сфері.

Україна тривалий час намагалася налагодити співпрацю в рамках Веймарський трикутник плюс Україна. Відбулося декілька зустрічей в даному форматі. Проте Франція не виявляє інтересу до розвитку цієї ініціативи.

Військово-технічне співробітництво України з ФРН характеризується як досить позитивне, але останніми роками динаміка послабилася і потребує нового імпульсу. Головування України в ОБСЄ у 2013 р. могло б створити додаткові можливості для посилення співпраці України та Німеччини.

Слабка заінтересованість німецьких компаній у створенні тристороннього консорціуму з управління українською ГТС пояснюється відсутністю чітких бізнес-пропозицій з українського боку, що в свою чергу зумовлене роллю держави як монополіста в енергетичному секторі та непрозорим законодавством України.

Рекомендується Кабінету Міністрів України:

- посилити контроль та забезпечити виконання у повному обсязі передумов для підписання у 2013 р. Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, у тому числі з урахуванням Висновків Ради міністрів закордонних справ ЄС від 10.12.2012 р.;
- вжити негайних заходів для запобігання подальшому відтоку німецьких інвестицій, оскільки втрачаючи вагу в якості економічного партнера, Україна втрачає вагу і в політико-безпековому співробітництві.

Українській владі доцільно активно піднімати питання європейської безпеки та доносити свою позицію до німецьких кіл, а також щодо гарантій своєї безпеки. У побудові дійсно всеохоплюючої системи європейської безпеки Україна як позаблокова країна може відігравати важливу роль неупередженої сторони. Вод-

ночас, необхідним є досягнення адекватного балансу безпекових інтересів у співробітництві з ЄС та Росією.

Міністерству закордонних справ України слід:

- проаналізувати та розглянути можливі варіанти підтримки німецьких ініціатив щодо реформування Ради Безпеки ООН;
- розглянути перспективність та просувати ідею більш тісного формату у рамках Веймарського трикутника разом з Німеччиною та Польщею. За їх допомогою ініціювати всебічне обговорення ролі України в Європі та стану забезпечення її безпеки. До обговорення неодмінно залучити ЄС, США, Росію, ймовірно також Туреччину. Добиватися надання міжнародних гарантій безпеки.

Враховуючи особливу важливість для Німеччини місії в Афганістані, Міністерству Оборони України варто:

- приділити особливу увагу участі у плануванні у цьому регіоні майбутньої небойової місії НАТО;
 - посилити заходи, спрямовані на підвищення ефективності державного управління в оборонній та безпековій сферах, прискорення їх реформування відповідно до міжнародних стандартів. Проаналізувати можливості та запропонувати Федеральному міністерству оборони варіанти підвищення ефективності військово-технічного співробітництва.
- Міністерству енергетики та вугільної промисловості України необхідно напрацювати активну та економічно обґрунтовану позицію України у просуванні проекту модернізації газотранспортної системи.

БІБЛІОГРАФІЯ

Bendiek A., Lippert B., Schwarzer D. Entwicklungsperspektiven der EU. Herausforderungen für die deutsche Europapolitik // SWP-Studien. – 18.07.2011. http://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/studien/2011_S18_bdk_lpt_swd_ks.pdf

Gotkowska J. Germany and the Eastern Partnership. – 18.06.2010. <http://www.easternpartnership.org/publication/politics/2010-06-18/germany-and-eastern-partnership>

Hauter J. Nothing Ventured, Nothing Gained? The EU-Ukraine Association Agreement and the Effectiveness of the European Neighbourhood Policy // IEP Policy Paper. - April 2013.

Meister S. Ukraine: EU-Diplomatie in der Sackgasse // Deutsche Beratergruppe. - Newsletter 55. – 22.03.2013. <https://dgap.org/de/think-tank/publikationen/weiterepublikationen/ukraine-eu-diplomatie-der-sackgasse>

Sapper M., Weichsel V., Lindner, R. (Hg.). Schichtwechsel. Politische Metamorphosen in der Ukraine. // Osteuropa. – Berlin: BWV, 2010. - № 2-4.

Jilge W., Stewart S. EU-Ukraine: Wie geht es weiter? Schlüsselkriterien und sektorale Kooperation // SWP-Aktuell 2013/A. – 03.01.2013.

http://www.swp-berlin.org/de/publikationen/swp-aktuell-de/swp-aktuell-detail/article/eu_ukraine_wie_weiter.html

Біла книга – 2012. Збройні Сили України. - 2013. http://www.mil.gov.ua/files/white_book/WB_2012_ua.pdf

УКРАЇНА-ПОЛЬЩА

ГЕННАДІЙ МАКСАК

1. ІСТОРІЯ ДВОСТОРОННІХ ВІДНОСИН У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ТА РЕГІОНАЛЬНИХ ПИТАНЬ БЕЗПЕКИ

2 грудня 1991 року Польща стала першою державою, яка визнала державну незалежність України. В січні 1992 р. були встановлені дипломатичні відносини, а 18 травня вже було підписано Договір про добросусідство, дружні відносини та співробітництво.

Період 1992-1993 рр. можна охарактеризувати як час започаткування нормативної та інституціональної бази відносин, визначення напрямків і можливостей для співробітництва. Важливим елементом було розуміння політичної еліти країн, що умови геополітичного характеру роблять безпеку одним з головних напрямків зносин.

З точки зору інституційного розвитку заслуговує на виокремлення факт безпосереднього заангажування президентів України та Польщі в питання побудови стратегічного бачення двосторонніх відносин. В січні 1993 року був створений Консультаційний комітет президентів України та Республіки Польща. Під час проведення засідань роль головуючих неодноразово виконували з української сторони керівники Ради національної безпеки і оборони України, з польської – Бюро національної безпеки (BBN).

Перший етап відносин України та Польщі визначався двома факторами. Перш за все, це намагання України зменшити вплив Росії шляхом розбудови нового безпекового ландшафту в регіоні. По-друге, було бажання Варшави гарантувати безпеку держави за рахунок наближення до структур НАТО та Європейських Співтовариств. У такий спосіб, пропозиція української сторони (т.зв. «план Кравчука», представлений у лютому і травні 1993 року), яка передбачала створення певного роду зони

безпеки і стабільності в Центрально-Східній Європі з об'єднанням держав Центральної Європи, країн Балтії, європейських країн СНД (крім Росії), Австрії, не була підтримана Варшавою як така, що суперечить стратегічному виборіві Польщі щодо отримання членства в НАТО. В кінцевому випадку, для України це обернулося тимчасовою міжнародною ізоляцією, частково інспірованою російською стороною при пасивній позиції Заходу.

З 1994 р. відбувається потепління у двосторонньому діалозі, в тому числі і у питаннях безпеки, а також напрацювання стратегічних документів. Позиція Варшави щодо активізації відносин була пов'язана з нормалізацією обстановки в Центральній Європі, прогресом у відносинах з НАТО, зменшення критики з боку Західних країн відносно України. З приходом до влади в Україні Леоніда Кучми вдалося покращити відносини з Росією, що, в свою чергу, дозволило розширити співпрацю і з НАТО. Україна одна з перших країн СНД, яка приєдналася до програми НАТО «Партнерство заради миру» (ПЗМ) (лютий 1994 р.).

У березні 1994 р. було підписано «Декларацію міністрів закордонних справ України та Польщі про принципи формування українсько-польського партнерства». В документі вперше було заявлено про стратегічний вимір двосторонніх відносин і зроблено особливий акцент на «бажання та прагнення сприяти зміцненню безпеки в Центрально-Східній Європі та стабілізації політичної ситуації в регіоні»¹.

Стратегічний характер відносин і спрямованість на посилення регіональної безпеки в Європі було підтверджено документом «Спільна декларація Президента України і Президента Республіки Польща» (червень 1996 р.).

Вступ Польщі до НАТО в 1999 р. та відтак зміна геополітичної ситуації в регіоні не вплинула негативно на активність двосторонньої спів-

праці, хоча дещо змінила акценти. Польща продовжувала розглядати Україну як частину євроатлантичного простору, де безпека Європи залежала від стану відносин України та НАТО. Це було неодноразово підтверджено в Стратегіях національної безпеки Республіки Польща в 2000 і 2003 рр. В подальшому зусилля Польщі зосередились на наближенні України до структур НАТО як форми включення сусідньої країни до організації колективної безпеки.

Зі зміною політичних еліт в обох країнах в 2004-2005 рр. склалися більш сприятливі умови для посилення євроатлантичного та європейського напрямку інтеграції України та використання Польщею ролі «адвоката». В цей період питання вступу до НАТО та ЄС стали невід'ємною частиною порядку денного українсько-польських зустрічей різного рівня у сфері питань безпеки. В той же час, відмова Україні в можливості приєднання до Плану дій щодо членства (ПДЧ) в НАТО в 2008 році, поряд з кризовими явищами всередині самої держави, зробили напрямок євроатлантичної співпраці менш результативним. При цьому слід відмітити, що РП поряд із США виступали активно у підтримку надання ПДЧ Україні під час Самміту НАТО в Бухаресті.

Розуміючи необхідність підтримання відносин з Україною та іншими країнами регіону Варшава виходить з новим проектом щодо східної політики ЄС, відомим як польсько-шведська ініціатива Східне партнерство, презентована в середині 2008 року.

В 2010 р. під час президентських виборів до влади прийшли нові лідери. Віктор Янукович та Броніслав Коморовський неодноразово підтверджували обопільну зацікавленість у розвитку поступального діалогу між країнами.

Вбачаючи необхідність введення України в орбіту діяльності впливових міжнародних структур, з другої половини 90-х років Польща активно включилася в роботу з просування інтересів Києва на міжнародній арені. В 1995 р. польське керівництво активно під-

1. Декларація Міністрів закордонних справ України та Республіки Польща про принципи формування українсько-польського партнерства, від 21.03.1994, http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/616_072

тримало вступ України до Центральноєвропейської ініціативи та Ради Європи. В 1996 році було задекларовано, що Республіка Польща сприятиме приєднанню України до Угоди про Центральноєвропейську зону вільної торгівлі (СЕРТА). Приєднання України та Польщі до програм НАТО дозволило в практичній площині довести ефективність українсько-польської співпраці під час миротворчих операцій під егідою ООН та Північноатлантичного альянсу. На взаємній основі сторони підтримували намагання приєднатись до НАТО та ЄС.

Вже під час проведення переговорів щодо вступу до ЄС та підготовки до приєднання, Варшава активно займалась відстоюванням інтересів України. В 2002 році польською стороною було напрацьовано позиційний документ щодо розвитку східної політики Європейського Союзу, де відносини з Україною визначались одним з пріоритетів. Вступ Польщі в 2004 році до Європейського Союзу посилив прагнення Варшави виступати розробником східного напрямку зовнішньої політики Європейського Союзу, що в 2008 році знайшло своє відображення у розробці політики «Східне партнерство». Протягом всього часу існування цієї ініціативи Варшава активно демонструє роль адвоката України, виступаючи за необхідність якнайшвидшого підписання Угоди про Асоціацію ЄС з Україною та надання Києву перспективи членства в ЄС. Значну підтримку в цьому контексті надає і «Вишеградська група», яка наразі перебуває під значним впливом Варшави.

2. СУЧАСНИЙ СТАН СТРАТЕГІЧНОГО ТА БЕЗПЕКОВОГО ДІАЛОГУ

Політичний вимір

Характерними ознаками сучасного етапу українсько-польських взаємин є активізація діалогу на найвищому рівні, яка спрямована на наповнення існуючого стратегічного партнерства реальним прагматичним змістом. Протягом 2013 року глави держав неодноразово з робочими візитами відвідують сусідні країни.

3 липня В. Янукович перебував з робочим візитом в Польщі з метою участі у роботі засідання «Вишеградської четвірки», в той час як 14 липня Б. Комороський перебував в Україні з метою вшанування 70-ї річниці трагедії на Волині.

Велику роль у розгортанні діалогу відіграють інституційні механізми двосторонньої співпраці. На даний час, інституційне забезпечення українсько-польських взаємин є найбільш розгалуженим та тематично побудованим у порівнянні з відносинами з іншими сусідніми країнами.

Перш за все, необхідно відмітити роботу Консультативного комітету президентів України та Республіки Польща, 23-тє засідання якого відбулося у лютому 2013 року в м. Київ. Під час зустрічей Консультативного комітету на порядку денному неодноразово стояли наступні питання: створення центрально-східноєвропейської зони безпеки; співпраця в рамках програми «Партнерство заради миру»; наслідки розширення НАТО для національної безпеки України; співпраця окремих військових підрозділів та навчальних закладів, шляхи вирішення проблем «заморожених» конфліктів; організація спільного підрозділу для миротворчої місії, питання енергетичної безпеки (проект нафтогону Одеса-Броди-Гданськ), боротьба з міжнародним тероризмом і т.д.

Також проводяться і міжвідомчі зустрічі, які безпосередньо присвячені питанням безпеки. Посилення такої співпраці стало помітним в 2009 році, коли була реалізована т.з. «Київська ініціатива», спрямована на започаткування координації у сфері безпеки між Україною, Польщею та Білоруссю.

26 червня 2013 р. відбулася чергова зустріч представників РНБОУ на чолі з А. Ключевим та Бюро національної безпеки Польщі на чолі з С. Кожеєм. На зустрічі було прийнято низку важливих рішень, серед яких можна виділити рішення про випуск чергового Спільного українсько-польського бюлетеня з питань безпеки та підготовку до розробки проекту Плану спів-

робітництва між двома відомствами на 2014-2015 рр².

Економічний та енергетичний вимір

У 2012 році торговельний оборот між Україною та Польщею склав \$6,5 млрд., відновившись після дворазового падіння в 2009 році, викликаного світовою фінансовою кризою. Значну роль у питанні розвитку двостороннього співробітництва відіграє українсько-польська міжурядова комісія з питань економічного співробітництва. Польща є найбільшим торговельним партнером України серед країн Центральної та Східної Європи. За результатами 2012 року вона посіла четверте місце серед країн-партнерів з експорту та п'яте – з імпорту. В 2012 році обсяги торгівлі товарами зросли на 2,8% і склали \$6,14 млрд. Обсяги взаємної торгівлі послугами в 2012 році зросли на 17% і склали \$317 млн³.

З другої половини 90-х рр. питання енергетичної безпеки в тому чи іншому вигляді були предметом обговорень української і польської сторони. Така спільність інтересів виходила з історичної залежності обох держав від поставок енергоресурсів з Росії та практики використання енергетичної дипломатії Москвою у відносинах із сусідніми країнами. Польща для України в даному контексті представляє інтерес з точки зору реалізації альтернативних енергетичних проектів. З 1997 року розпочалися українсько-польські перемовини щодо участі у проекті Євро-Азійського нафтотранспортного коридору (ЄАНТК), який передбачає транспортування нафти нафтопроводом «Одеса - Броди» та південною ниткою нафтопроводу «Дружба» до Центральної та Східної Європи, а після добудови нафтопроводу «Броди-Плоцьк» - до Польщі. У 2004 році ВАТ «Укртранснафта» та польська компанія PERN Przyjazn створили спільне підприємство «САРМАТІА» для залучення інвестицій для будівництва нафтопроводу «Броди-Плоцьк» (український відрізок складає 127 км, а поль-

ський – 270 км). У 2009 році було підтверджено економічну доцільність його виконання. В 2012 Україна стала активно просувати цей проект як один з напрямків забезпечення енергетичної безпеки обох країн, в той же час польська сторона наразі не проявляє відповідного інтересу.

Крім ЄАНТК важливим вкладом в забезпечення енергетичної безпеки України можна вважати небажання Польщі у перемовинах з Росією погоджуватись на будівництво через територію РП газопроводів, які обходять територію України (друга нитка газопроводу Ямал-Європа, «Північний потік»), а також надання підтримки українській стороні під час газових криз 2006 і 2009 рр.

За спроби спільних дій в енергетичній сфері також можна вважати проведення в Кракові в 2007 р. Енергетичного самміту Організації за демократію та економічний розвиток ГУАМ (ОДЕР ГУАМ) і прийняття відповідної декларації щодо створення енергетичного коридору з Каспійського регіону до країн Західної Європи. В цілому, окремої уваги заслуговує значна активність Польщі у підтримці України як лідера в альтернативних інтеграційних проектах в басейні Чорного моря, що чітко виявлялося у підтримці діяльності організації ГУАМ, в тому числі як політичного підґрунтя для реалізації енергетичних проектів.

На сьогоднішній день Польща залишається апологетом протидії використанню енергетичних проектів як інструментів впливу. Незважаючи на широкий розголос в ЗМІ щодо підписання російською компанією «Газпром» та польською EuroPolgaz про спільний розвиток замороженого проекту «Ямал-Європа 2», представники польського уряду вказали на неприпустимість реалізації цього проекту. При цьому, однією з причин є намагання Росії будувати енерготранспортні потужності в обхід України.

Військовий вимір

Базовим документом для започаткування системного військово-політичного співробітництва стала «Угода між Міністерством оборони України та Міністерством національної оборони Польщі про військове співробітництво» (лютий

2. Виходячи з плану співпраці між відомствами двох країн на 2012-2013 роки, перший випуск Спільного бюлетеня було видано польською стороною в 2012 р., видання наступного здійснюватиме українська сторона

3. Товарооборот України та Польщі досяг \$6,5 млрд, повернувшись на докризовий рівень, 17.03.2013, <http://news.finance.ua/ua/~1/0/all/2013/03/17/298304>

1993 р.), що в подальшому доповнювалась низкою протоколів. Але активізація співпраці розпочалась лише в 1994 р. після приєднання держав до програми ПЗМ та прийняття рішення про створення спільного українсько-польського миротворчого батальйону (1997 р.). Практична користь від існування такого підрозділу була вже доведена в 2000 р. під час миротворчої місії у Косово, а також з 2003 по 2005 рр. в Іраку в рамках стабілізаційних дій.

В цілому, можна відмітити, що протягом 90-х років військово-політичні відносини України та РП перебували у залежності від євроатлантичної інтеграції Варшави. Символічно, що підписання «Хартії про особливе партнерство між Україною і НАТО» відбулося паралельно з запрошенням Польщі до старту переговорів про вступ до Альянсу в 1997 році.

Участь України в ПЗМ та миротворчих місіях дозволили в реальних умовах ознайомитись зі стандартами військ НАТО та частково ініціювати реформи в збройних силах. Крім того, участь у миротворчих місіях ООН покращувала образ України на міжнародній арені як учасника створення нової безпекової площини не тільки в регіоні ЦСЄ, а й у світовому вимірі.

Питання військово-політичної співпраці ставали предметом обговорення під час багатьох міжвідомчих засідань. Спектр питань варіюється від питань інформаційного обміну і співпраці під час миротворчих місій до питань кооперації підприємств оборонно-промислового комплексу (ОПК). На початку березня 2013 р. було проведено зустріч керівників оборонних відомств двох країн, на якому підтримано доцільність проведення українсько-польського форуму представників оборонних підприємств. Польська сторона розглядає можливість участі українських підприємств ОПК в модернізації існуючого польського озброєння, а також кооперації у виробництві нових зразків озброєння та військової техніки⁴.

4. Банахевич Ю. Україна-Польща: реанімація оборонно-промислової співпраці, 10 квітня 2013 року, http://www.ukrinform.ua/ukr/news/ukraiina_polshcha_reanimatsiya_oboronno_promislovoi_spivpratsi_1816616

Співпраця в питанні безпеки кордонів

Польсько-український кордон є найбільшою східною ділянкою кордону з Євросоюзом, тому безпека кордонів є важливою складовою відносин, які мають статус стратегічних. Наразі кордон з лінії поділу перетворюється на лінію можливостей.

Продовження вдалого досвіду спільного проведення ЄВРО-2012 в частині лібералізації правил проходження кордону, а також оптимізація процедур пропуску автомобілів на українсько-польському кордоні є значним прогресом, що сприяє налагодженню контактів між людьми. Польща активно лобювала в ЄС можливість проведення спільного контролю Євросоюзу з третіми країнами саме на відрізьку польсько-українського кордону.

Представники прикордонних відомств проводять регулярні зустрічі та консультації. В 2012 році був підписаний план співпраці на 2013-2015 рр., що включає такі напрямки як спільні операції, обмін інформацією та аналіз ризиків, підготовка персоналу.

3. ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ СТРАТЕГІЧНОМУ ТА БЕЗПЕКОВОМУ ДІАЛОГУ

Як вже було відмічено за час еволюційного розвитку двосторонніх відносин Україна та Польща пройшли шлях від сприйняття один одного як загрози для національної та регіональної безпеки до готовності формування спільного бачення нової регіональної безпекової архітектури. Незважаючи на різного роду обмеження, які є наслідком зміни геополітичної ситуації в регіоні ЦСЄ, бажання оптимізувати завдання, що стоять перед зовнішньою політикою двох країн, українсько-польська співпраця протікала у достатньо безперебійному річищі. Питання більше лежить в площині досягнення конкретних результатів, що до певної міри ускладнюється різним баченням на стратегічному рівні гарантій безпечного державного існування.

Тому наразі на заваді подальшому розвитку стратегічного та безпекового діалогу може стати чергова зміна вектору зовнішньополітичного розвитку України, що може бути пов'язана з недосягненням поставлених цілей Києва під час Самміту Східного партнерства у Вільнюсі в кінці листопада п.р. З іншого боку, провал Самміту як точки вимірювання успіху Східного партнерства може поставити значні перепони на просуванні Польщею своєї ролі в ЄС як розробника та лобіста східної політики.

Зважаючи на той факт, що НАТО для Республіки Польща залишається основним колективним інститутом надання гарантій безпеки, нещодавнє повернення до позаблокового статусу України зменшує ефективність співпраці у військово-політичному вимірі.

На рівні політичного діалогу двох країн необхідно відмітити також наявний негативний вплив від намагання дати оцінки, не завжди виправдані, історичним подіям, які мали трагічні наслідки для народів. Мова перш за все йде про українсько-польські конфлікти на Волині 1942-1943 рр. На рівні глав держав же була спроба знайти відповідний компроміс в цьому питанні. В 1997 році була Спільна заява Президентів України і Республіки Польща «До порозуміння та єднання», в якій задекларовано «спільне прагнення до остаточного подолання складної українсько-польської історичної спадщини»⁵.

Водночас, ця тема не полишає своєї актуальності, хоча здебільшого питання обростають політичними спекуляціями з обох сторін, що не сприяє установленню довіри у відносинах двостороннього характеру. 14 травня відзначались 70-ті роковини з моменту Волинської трагедії. Події, які передували цій даті в польському та українському парламентах вказують, що питання ще наразі перебуває в досить сильній емоційній площині, що заважає прийняти зважені рішення, які б опирались на

здоровий глузд та відповідали б настрою поточних відносин України та Польщі⁶.

Питання оцінки історичних подій ще більш обтяжуються з точки зору діяльності кресово-комбатантських структур Польщі (Світовий конгрес кресов'яків, Світовий союз Армії Крайової, Кресовий патріотичний рух, Товариство шанувальників Львова).

4. КОРОТКОСТРОКОВІ ТА СЕРЕДНЬО-СТРОКОВІ ПЕРСПЕКТИВИ ДІАЛОГУ З ПИТАНЬ БЕЗПЕКИ

Як доречно вказує Станіслав Кожеї, досвід побудови системи оцінки і розвитку умов безпеки вказує на необхідність орієнтації на реалізм. «Замість ілюзорних мрій про ідеальні союзи, основані на «наданні гарного прикладу», треба просто будувати реальні системи безпеки, які базуються на спільності інтересів, оскільки довготривала система міжнародної безпеки може бути збудована тільки на тому фундаменті спільних інтересів; в часи випробувань самої спільноти цінностей видається недостатньо. Це головний урок, який можна винести з останніх міжнародних криз» (Koziej, 2012).

Тому при побудові українсько-польських взаємин слід виходити із тих зовнішньополітичних задач, які стоять перед країнами. В 2012 році в Україні була значно оновлена Стратегія національної безпеки, що є чинною з 2007 року. Поряд з нормами Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», прийнятого в 2010 р., Стратегія дає відповідь щодо загроз і викликів, які стоять перед Україною.

6. У сеймі Польщі 11 квітня 2013 р. було зареєстровано проект резолюції про визнання визнання ОУН-УПА злочинними організаціями, які вчинили геноцид щодо польського населення Східних Кресів у 1939-1947 роках. 12 липня Сейм прийняв резолюцію у бурхливих дискусіях, в той же час польській стороні вдалося уникнути вживання слова геноцид, замінивши його «етнічними чистками з ознаками геноциду». Необхідно відмітити, що політичні оцінки українських політичних сил теж не додавали конструктиву. Поряд з тим, як представники ВО «Свобода» висловлювали невдоволення приїздом Президента РП на роковини трагедії до України, представники провладної більшості у Верховній Раді підписали звернення до Сейму РП з вимогою визнати дії ОУН-УПА на Волині геноцидом

5. Спільна заява Президентів України і Республіки Польща «До порозуміння і єднання», від 21.5.1997, http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/616_005

В 2012-2013 рр. Польща значно видозмінила свій підхід до стратегування та планування своєї зовнішньополітичної та безпекової діяльності, орієнтуючись на певні рамки планування ЄС та НАТО. В березні 2012 року Рада міністрів РП прийняла першу багаторічну стратегію зовнішньої політики Польщі «Пріоритети польської зовнішньої політики на 2012-2016 рр.» Це перший такого роду документ з 1989 р., який дає уявлення про побудову Варшавою своїх векторів зовнішньої діяльності на середньострокову перспективу. В квітні 2013 року була прийнята Стратегія розвитку системи національної безпеки Республіки Польща до 2022 р., яка досить повно окреслює виклики та відповіді Республіки Польща у сфері безпеки.

Аналіз норм вказаних документів України та Польщі дозволяє виділити напрямки, реалізація яких у сфері зовнішньої політики і безпеки представлятимуть інтерес в майбутньому:

- співпраця в рамках посилення східної політики ЄС Східне партнерство;
- співпраця з НАТО;
- участь в посиленні Спільної політики оборони і безпеки ЄС;
- співпраця в рамках безпекової складової «Вишеградської групи»;
- реформування та посилення потенціалу Збройних сил;
- співпраця в напрямку забезпечення енергетичної безпеки.

5. ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

При побудові подальших відносин, які б претендували на стратегічний характер, необхідно брати до уваги ті напрями зовнішньої політики України та Польщі, які на даний час визначені пріоритетними керівництвом наших держав.

Президенту України, Кабінету міністрів України та Верховній Раді України необхідно:

- посилити виконання Плану дій щодо підписання Угоди про Асоціацію, зважаючи на той факт, що Польща на першому місці для себе виділяє посилення свого впливу в Європейському Союзі, в тому числі і в напрямку формування східної політики. Саме успішне підписання Україною Угоди про Асоціацію під час Самміту Східного партнерства у Вільнюсі може надати подальших перспектив існування Східного партнерства;
 - утримувати регулярність зустрічей спільних комітетів, комісій та робочих груп з метою збереження позитивної динаміки політичних відносин та реалізації спільних політичних інтеграційних проектів та ініціатив, з огляду на прогресивність інституційного забезпечення українсько-польського стратегічного діалогу у порівнянні з іншими сусідніми країнами. В цьому контексті доцільно продовжити планування співпраці на основі дворічних Дорожніх карт українсько-польського співробітництва;
 - прийняти спільну заяву на рівні глав держав щодо подій на Волині, яка в майбутньому зменшить можливість політичних маніпуляцій з обох сторін з використанням минулих трагічних сторінок спільної історії.
- Міністерству закордонних справ України, Міністерству оборони України, Міністерству палива та енергетики України слід:
- спільно з відповідними відомствами РП активно просувати під час спільних засідань можливість трансформації політики Східного партнерства в більш адекватно фінансово забезпечений механізм, що відповідає інтересам України на двосторонньому та багатосторонньому рівні;
 - провести відповідні консультації щодо можливості реанімації діяльності ГУАМ поряд з програмами Східного партнерства для регіону, зважаючи на значний інтерес Польщі до регіону Східної Європи та південного Кавказу;

- продовжити співпрацю з Альянсом в рамках існуючих форматів, зважаючи на те, що політика безпеки Польщі базується на активній участі у відповідних програмах НАТО як гарантії безпеки для самої держави і регіону ЦСЄ. Також доцільно спільно з відповідними відомствами РП визначити можливі межі заангажування України в проекти, що не суперечать позаблоковому статусу України. Одним з напрямків може бути активне продовження миротворчих чи гуманітарних операцій;

- зауважити, що важливим напрямком розвитку регіональної співпраці, яке має велике значення для Польщі, є «Вишеградська група». Активна участь України у проектах інтеграційного об'єднання, які пов'язані з питаннями енергетичної безпеки та реалізацією оборонних та безпекових проектів, зможе надати реальну основу для формування регіональної архітектури у сфері міжнародної безпеки;

- взяти до уваги, що перспективним може бути напрямок військово-технічного співробітництва, пов'язаний з ремонтом та модернізацією військової техніки і обладнання в Польщі, що цілком корелює з намаганням Варшави збільшити видатки на армію та військове устаткування;

- відмітити, що питання напрацювання спільних підходів до проблем енергетичної безпеки також мають високий потенціал. При цьому робота може йти як в рамках двосторонньої співпраці, так і в форматі існуючих регіональних інтеграційних ініціатив («Вишеградська група», Східне партнерство);

- активізувати зусилля для завершення проекту ЄАНТК, який представляє стратегічне значення для збільшення рівня енергетичної безпеки України та Польщі. Забезпечення фінансування ЄС для проекту може дати додатковий імпульс для його розвитку.

БІБЛІОГРАФІЯ

Гевко В. Військово-політична співпраця між Україною та Польщею у 1993–2003 рр. // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. / За заг. ред. проф. М.М. Алексієвця. – Вип. 1. – Тернопіль: ТДПУ, 2004.

Калінічева Г., Максак Г. Стратегіми взаємин України з країнами Вишеградської групи / Україна в Європі: контекст міжнародних відносин/ За ред. доктора історичних наук, професора А.І. Кудряченка.- К.: Фенікс, 2011.

Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2013 році : Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К. : НІСД, 2013.

Drzewicki A. Stosunki z Ukraina w sferze bezpieczeństwa: polski punkt widzenia// Bezpieczeństwo Narodowe.- 2011.- №1.

Koziej S. Pierwsza dekada funkcjonowania w strukturach bezpieczeństwa NATO i UE – strategiczne doswiadczenia Polski // Bezpieczeństwo Narodowe.- 2012.- №22.

Strategia rozwoju systemu bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2022.- 09.04.2013. http://www.mon.gov.pl/pliki/File/strategia_obronnosci/SRSBN_RP_przyjeta090413.pdf

УКРАЇНА-РОСІЯ ОЛЕКСІЙ ПОЛТОРАКОВ

1. ІСТОРІЯ ДВОСТОРОННІХ ВІДНОСИН В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ТА РЕГІОНАЛЬНИХ ПИТАНЬ БЕЗПЕКИ

Проголошення суверенітету Росією 12 червня 1990 р. та Україною 16 липня 1990 р. поклало початок їх сучасним двостороннім відносинам. На етапі становлення самостійності обидві країни виступали як союзники, що мали спільного супротивника – Союзний центр. Наявність союзного Центру, маневри М. Горбачова, конфедеративні перспективи і, не в останню чергу, важкі перші самостійні кроки України та Росії обумовлювали ситуативну паритетність у новостворюваних взаєминах.

Нормативно-правові засади міждержавних відносин закладалися наприкінці існування СРСР. 19 листопада 1990 р. в Києві Б. Єльцин як голова ВР РРФСР підписав Договір про засади міждержавних відносин РРФСР та УРСР. Цим документом сторони визнавали одна одну суверенними державами та зобов'язувались утримуватись від дій, які могли б нанести шкоду державному суверенітету іншої сторони.

Наріжним каменем сучасних українсько-російських відносин є т.зв. «Великий договір» (1997 р.). Базовий Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною та Росією підписано 31 травня 1997 р. під час першого офіційного візиту президента РФ Б. Єльцина до Києва. В той же час, питання делімітації кордону не знайшло закріплення в базовому Договорі, оскільки керівники держав, щоб прискорити підписання цього документа, вилучили питання кордону для подальшого вирішення окремою Угодою.

28 травня 1997 р. в Києві голови урядів України і Росії підписали Угоду про параметри поділу Чорноморського флоту та Угоду про статус та умови перебування Чорноморського флоту

Російської Федерації на території України. Базові Угоди щодо Чорноморського флоту набули чинності 6 липня 1999 р. У березні 2000 р. відбулося підписання низки додаткових угод з питань діяльності Чорноморського флоту РФ на території України.

На початку травня 2005 р. президентами В.Ющенком та В.Путіним була створена Українсько-російська міждержавна комісія. Саме вона є ключовим структурним елементом державно-політичного діалогу. Її численні підкомітети охоплюють практично всі основні питання двосторонніх взаємин. Очікувалось, що Комісія стане напівформальною площадкою сприяння діалогу і розвитку «клімату довіри» через залучення профільних діячів та фахівців до практичних питань. Проте в період охолодження взаємин, який посилювався із президентством В. Ющенка (2004-2005 р.) Комісія, будучи основним структурним елементом двосторонніх взаємин, не стала ключовим функціональним компонентом діалогу.

Одним з перших стратегічних рішень В.Януковича на посаді Президента стали т.зв. «Харківські угоди». У квітні 2010 р. на зустрічі президентів В. Януковича і Д. Медведєва у Харкові було підписано документи про базування російського флоту в Криму після 2017 року, а також про знижку в ціні на газ¹.

Специфіку політичного діалогу України та Росії через призму безпеки можна розглянути, фокусуючись переважно на кризових ситуаціях у взаєминах, подолання яких визначало тенденції останніх на цілі роки.

Першого піку напруження відносини зазнали 1992-1993 рр. у зв'язку з висуванням територіальних претензій Росії на Крим і місто Севастополь, коли Державна Дума Росії прийняла відповідні Постанову й Заяву. Україна звернулася до РБ ООН, яка 26 липня 1993 р. вказала Росії на неприпустимість подібного і надала дозвіл Україні в разі повторення територіальних претензій звернутися до РБ ООН знову. Після нот

1. У розмірі 30%, але не більше 100 дол. за 1 тис. куб. м.

вибачення (МЗС РФ) і визнання допущених помилок (Президент РФ) градус напруги поступово знизився.

Певна зміна клімату в відносинах пов'язується із візитом В.Путіна в Дніпропетровськ 12 лютого 2001 р., під час якого було досягнуто низької домовленостей, зокрема щодо об'єднання енергетичних мереж обох країн та щодо співробітництва в аерокосмічній галузі. Невдовзі Президентами були проголошені роки України в Росії (2002) і Росії в Україні (2003). При цьому період 2001-2004 рр. характеризується масштабним зростанням російської економічної і політичної експансії у відповідності до оновленої стратегії РФ на реінтеграцію пострадянського простору.

Чергове загострення відносин відбулося під час Року Росії в Україні (2003) через конфлікт довкола острова Коса Тузла, на який претендувала Росія. Переговори голів МЗС (м. Київ, 30 жовтня 2003 р.) завершилися прийняттям спільної Заяви та рішенням про створення робочих груп з проблематики конфлікту.

Черговому загостренню відносин опосередковано сприяв грузино-російський збройний конфлікт (серпень 2008 р.).

Гострий газотранзитний конфлікт України з Росією (зима 2008-2009 рр.) завдав серйозного удару як по репутації Росії як постачальника енергоресурсів, так і по Україні як транзитеру цих енергоресурсів. Він став ледь не піком напруги у двосторонніх відносинах на державно-економічному рівні.

З приходом до влади В. Януковича відносини почали коливатися від «нейтрально-негативних» до «нейтрально-позитивних»².

У контексті участі в міжнародному та регіональному співробітництві з питань безпеки Україна та РФ мають значні напрацювання.

2. Показово, що в 2008 р. і в 2010 р. під час повеней на Закарпатті та в Західній Україні саме російське МНС надало найбільші обсяги гуманітарно-технічної допомоги.

14 січня 1994 р. в Москві Б. Єльцин, Б. Клінтон і Л. Кравчук підписали «Тристоронню заяву Президентів Росії, США і України», якою підтвердили процес деактивації стратегічних сил на території України. Президенти прийняли рішення про одночасні дії щодо виведення ядерних боєзарядів з України із наданням компенсації Україні у вигляді тепловиділяючих зборок для АЕС.

На регіональному рівні діалог з питань безпеки концентрується довкола Організації Договору про колективну безпеку (ОДКБ), в якому домінує Росія. Україна, з огляду на посилення на теренах СНД ролі ОДКБ та його намаганням координувати дії з НАТО, від самого початку становлення Організації (підписання базового Договору про колективну безпеку) розвиває співробітництво з ОДКБ у статусі спостерігача. Показово, що на початку лютого 2013 р. генеральний секретар ОДКБ М. Бордюжа заявив, що приєднання України до блоку дало б країні певні переваги й пільги, зокрема по закупівлі озброєння й спецзасобів для збройних сил. За його словами, ОДКБ готова співробітничати з Україною в будь-якому форматі: «спостерігача, просто зацікавленої держави, члена організації».

2. СУЧАСНИЙ СТАН СТРАТЕГІЧНОГО ТА БЕЗПЕКОВОГО ДІАЛОГУ

Зважаючи як на об'єктивні, так і на суб'єктивні геостратегічні обставини, сучасні українсько-російські відносини, які номінально визначаються як відносини «стратегічного партнерства», реально можуть бути визначені радше в термінах «стратегічної залежності». Причому в більшості випадків – односторонньої (України від Росії), і лише в окремих випадках – взаємної.

Політичний вимір

В Указі Президента РФ «Про заходи щодо реалізації зовнішньополітичного курсу РФ» (7 травня 2012 р.) перераховано основні завдання російської зовнішньої політики. Наразі Москва визначає цілі зовнішньої політики щодо Украї-

ни, яку позиціонує майже виключно як країну пострадянського простору, у контексті посилення ролі і місця Росії у прилеглих стратегічно важливих регіонах.

Ключовою структурою та механізмом двостороннього політичного діалогу залишається Українсько-російська міждержавна комісія. Проте, з огляду на «контактний» характер зустрічей Комісії, справа зазвичай обмежується лише постановкою питань для подальшого обговорення.

Українську ситуацію внутрішньо ускладнює наявність посади Урядового уповноваженого з питань співробітництва з РФ, державами-учасницями СНД, ЄЕП та іншими регіональними об'єднаннями (В.Мунтіян) та, принаймні опосередковано, нещодавно створеної посади Уповноваженого України з питань зовнішньополітичних та інтеграційних процесів (К.Єлісеєв). Це – в контексті фактичного дублювання і без того нечітко виписаних функцій – вносить додаткові внутрішні складності структурного характеру в розвиток українсько-російського державно-політичного діалогу.

Економічний та енергетичний вимір

Протягом 2001-2009 рр. спостерігалось зменшення частки Росії у зовнішньоторговельному обороті України³, але починаючи з 2010-2011 рр. спостерігається стабільна тенденція зростання частки Росії у зовнішньоторговельному обороті України.

У сфері економіки Росія намагається отримати контроль над стратегічними українськими об'єктами, які можна інтегрувати у російські ТНК⁴, – насамперед енергетичні, а також оборонний комплекс та машинобудування. Останнім часом активізується російська фінансово-банківська експансія в Україну, що дещо дисонує із відтоком західного фінансово-банківського капіталу.

3. Так, з 2001 р. по 2009 р. вона зменшилась на 6,1%.

4. Яскравим прикладом є невдала спроба об'єднання авіапромів РФ та України; останнє не відбулося через жорсткий спротив українського авіаційного лобі.

Одним з перспективних проектів використання геотранзитного потенціалу України та Росії є транспортний коридор «Європа–Азія». Привабливим є його «південний» варіант – через Керч-Єнікальський канал як єдиний спосіб воднотранспортного сполучення портів Каспійського та Середземного морів. Необхідність подальшого розвитку геотранзитного співробітництва пов'язана також із недостатністю перевантажувальних потужностей у Росії, необхідністю експортувати транзитні вантажі з Середньої Азії через Україну й у т.ч. через українські порти.

Енергетичні питання традиційно займають одне з провідних місць в українсько-російських відносинах⁵. Російські нафтогазові структури («Газпром» та ін.) прагнуть зберегти своє монопольне положення на українському ринку енергоносіїв та посилити свій економіко-політичний вплив на ситуацію в цілому. Країни активно співробітничать в атомній енергетиці, адже українська промисловість задовольняє лише 15% потреб ядерно-енергетичного комплексу України, а оснащення, матеріали, прилади постачаються переважно з Росії.

Однією з головних проблем у стосунках України і Росії продовжує залишатися питання розрахунків України за отриманий та спожитий російський газ. На перше десятиліття українсько-російських відносин (1990-ті рр.) припало створення масштабних бартерно-розрахункових схем, до яких були залучені різноманітні структури обох держав, відбулося масштабне зрощення приватних і державних інтересів у одній з найприбутковіших сфер – геоенергетичній, що продовжує залишатися плідним ґрунтом корупційних і т.п. схем. При цьому Росію у стратегічній перспективі реально цікавить переважно транзитна складова енергетичного сектору України.

Екологічний вимір

Частка України та Російської Федерації у глобальному обсязі викидів парникових газів у цей час і на десятилітню перспективу буде стано-

5. Україна займає 40% в російському експорті нафти і понад 70% по газу.

вити близько 10% (третій результат у світі за викидами парникових газів після США та Китаю!). Кіотські протоколи для економіки України й Росії мають стати додатковим стимулом для проектів щодо підвищення енергозбереження.

З еколого-економічної точки зору ключовим спільним вузлом є Азовський регіон. Неврегульованість нормативно-правової бази зумовлює відсутність законної протидії забрудненню при здійсненні господарської діяльності в ньому⁶. Незадовільний екологічний стан Азовського моря обумовлений значним перевищенням обсягів забруднюючих речовин над асиміляційною здатністю екосистеми. Забруднення моря призводить до скорочення обсягів рибних ресурсів, зникнення біологічних видів, зниження якості рекреаційних ресурсів і виникнення загрози здоров'ю населення Азовського регіону.

Військовий вимір

Найпроблемнішою складовою воєнно-політичного діалогу є проблематика базування Чорноморського флоту РФ на території України. Встановлений базовими угодами 20-річний термін базування ЧФ РФ в Криму, який мав сплинути 2017 р., було пролонговано відповідними угодами, підписаними у Харкові (квітень 2010 р.).

До недавніх часів воєнно-політичний діалог України з Росією також ускладнювали питання активізації співробітництва України з НАТО, які мали в якості можливої кінцевої мети членство України в Альянсі. Однак перехід до геостратегії позаблоковості (2010 р.) суттєво знизив градус напруги не тільки у воєнно-політичній, але й у багатьох суміжних складових геополітичного діалогу України з Росією.

У 2011 р. було започатковано щорічне українсько-білорусько-російське тактичне навчання, яке у 2012 р. отримало назву «Слов'янська співдружність». Крім того, з 2010 р. після тривалої перерви було продовжено серію укра-

їнсько-російських командно-штабних навчань «Фарватер миру». У минулому році українсько-російське навчання серії «Фарватер миру» було проведено із залученням кораблів і виконанням практичних дій в морі. Одночасно Україна та Росія беруть участь у таких багатосторонніх військових навчаннях як щорічне військово-морське навчання «BLACKSEAFOR» (з 2001 р.) і т.п.

Серед основних конфліктів на пострадянському просторі, щодо вирішення яких Україна та Росія знаходяться на різному рівні залучення, саме Придністровський конфлікт є ключовим – як з точки зору безпекової та миротворчої політики України та Росії, так і з точки зору ступеню активного залучення України та Росії у процес врегулювання цього конфлікту.

Забезпечення безпеки державних кордонів

Довжина українсько-російського кордону – 2.484 км; він є найдовшою ділянкою державного кордону України і однією із найдовших ділянок державного кордону Росії (після ділянки РФ з Казахстаном та Китаєм). Делімітацію сухопутного державного кордону між Україною і Росією завершено у 2003 р. підписанням Договору між Україною і Російською Федерацією про українсько-російський державний кордон, який у квітні 2004 р. ратифіковано Верховною Радою України та Державною Думою РФ.

Основними практичними викликами і загрозами на українсько-російському державному кордоні залишаються незаконна міграція, активна контрабандна діяльність, порушення правил перетинання державного кордону та незаконний промисел рибних ресурсів в акваторії Азовського і Чорного морів, а також Керченській протоці.

Російська сторона зазвичай прив'язує вирішення питання кордону з Україною до вирішення суміжних питань, в т.ч. перетворюючи його на «заручника» загальної кон'юнктури українсько-російських відносин⁷. Додаткової складності

6. Важливим чинником впливу на екологію Азовського моря є розташування на його берегах металургійних комбінатів – двох у Маріуполі (Україна) і одного у Таганрозі (Росія). Відходи їх виробництва (шлак) зливаються безпосередньо у Азовське море.

7. Так, пакет домовленостей між Україною та Росією щодо розмежування Азовського й Чорного морів та Керченської протоки містить вимогу російської сторони щодо модернізації Чорноморського флоту РФ.

проблемі надає неспівпадіння підходів сторін до загальних принципів розмежування морської ділянки кордону, в результаті чого періодично виникають кризи та конфлікти⁸.

Співпраця в рамках міжнародних та регіональних організацій та участь в проектах регіонального безпекового характеру

Завдяки численним структурам регіональної інтеграції Росія і Україна є ключовими акторами простору СНД. Адже саме їх взаємини визначають перспективи регіонального розвитку простору в цілому.

Росія на просторі СНД активно використовує свій політичний та економічний потенціал («газову дипломатію» і т.п.)⁹ та ефективно грає на внутрішніх протиріччях контр-партнерів. Останні зазвичай вдаються до тактики невиконання відповідних рішень – починаючи із відтягування виконання чи виконання їх у неповному обсязі до введення квот, обмеження, чи навіть «торгівельних війн». Останнім часом активізується «жорстка» геостратегія Росії щодо простору СНД. Це істотно впливає на загальний перебіг процесів багатостороннього співробітництва та спричиняє суттєвий трансформаційний вплив на саму його парадигму¹⁰.

У нинішніх підходах України з проектом Єдиного Економічного Простору/Митного Союзу (а фактично – з Росією) домінує геоекономічна складова. Існує загроза, що отримувані в короткостроковій перспективі торговельно-економічні переваги (у рамках ЄП/МС) вже в середньостроковій перспективі обернуться викликами посилення геоекономічної залежності Києва від Москви та навіть геополітичними загрозами залежності України від Росії¹¹.

літичними загрозами залежності України від Росії¹¹.

Також для України актуалізується проблема узгодження зобов'язань в рамках членства в СОТ із зобов'язаннями в рамках ЄП/МС. Членство в МС/ЄП передбачає підвищення тарифів, причому деяких з них – до рівня, що суперечить вимогам СОТ. Безумовно, очікуваний вступ до СОТ Росії та Казахстану може опосередковано полегшити вирішення цієї проблеми.

3. ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ ДЛЯ СТРАТЕГІЧНОГО І БЕЗПЕКОВОГО ДІАЛОГУ

Принциповою проблемою розвитку відносин є домінування в діалозі Києва та Москви ілюзій та стереотипів, які за більш ніж два десятиліття взаємин трансформувалися у нові якості. Україна також має надзвичайно складні проблеми як з артикуляцією, так і з реалізацією послідовної цілісної проактивної політики щодо Росії.

Для України актуальна загроза опинитися у «сірій зоні» між РФ та Заходом. Відповідно, Україна змушена проводити стратегію балансування, узгоджуючи політику в обох напрямках – зближення із Заходом сприяє зміцненню її геополітичної безпеки, тоді як співробітництво з Росією обумовлено високим ступенем геоекономічної залежності України від РФ¹².

В РФ існують значні побоювання щодо активізації процесів європейської інтеграції України, які значною мірою обмежують впливи на стратегічний курс України.

8. Найгострішим із них був вже згадуваний конфлікт довкола о. Тузла (осінь 2003 р.).

9. У чинній Концепції зовнішньої політики РФ (2012 р.) привертає увагу наступальний характер документу, що передбачає «енергійну» зовнішню політику передусім щодо пострадянського простору як її головного пріоритету.

10. Невдовзі на зміну квазі-парадигмі «(напів)відкритого регіоналізму» може поступово прийти квазі-парадигма «(напів)закритого регіоналізму» (Полтораков, 2012).

11. Як нещодавно відзначив директор Американського інституту в Україні Е.Салвія, «складна ситуація в переговорах України з Європою та Росією підтверджує доречність висловлення в одній з датських газет: Росія робить Україні пропозицію, від якої вона не може відмовитися, у той час як ЄС робить пропозицію, у якій вона не може розібратися» (УБР, 2013).

12. При цьому геополітичне значення РФ на сьогодні значно вагоміше її економічних можливостей, що вносить додаткові дисбаланси і є зовнішнім чинником викликів та загроз національній безпеці України у більшості ключових сфер та вимірів останньої.

Російські економіко-політичні еліти¹³ мають суттєві торгівельні та промислові інтереси в Україні. Це відбивається на їх прагненнях будь-якими шляхами закріпити та поширити свої впливи на Україну, насамперед, «продавлюванням» вигідних російській стороні геоекономічних проєктів (ЄврАзЕС, ЄП/МС) та лобіюванням власних економічних та суміжних інтересів через проросійські сегменти соціально-політичних еліт України. Наявному у нинішньої російської зовнішньої політики серйозному мобілізаційно-експансіоністському ресурсу українська сторона мало що може протиставити.

Неоднозначний «позаблоковий» статус України є, попри інше, чинником посилення ролі та значущості викликів та загроз, що лежать передусім у структурному вимірі забезпечення трансрегіональної (європейської-євразійської) безпеки. Відповідно, одне із принципів завдань, яке стоїть перед Україною (і актуалізується в контексті головування в ОБСЄ), – унеможливлення реалізації через ОБСЄ лобійованої Росією потенційно не вигідної для України реконфігурації архітектури європейської безпеки, де перед такими позаблоковими державами як Україна загострюється проблема попадання у «сіру зону» європейської безпеки.

Незавершеність договірно-правового оформлення державного кордону України є загрозою для національних інтересів і безпеки України, зокрема, щодо встановлення безвізового режиму Україна-ЄС.

4. КОРОТКОСТРОКОВІ ТА СЕРЕДНЬОСТРОКОВІ ПЕРСПЕКТИВИ СТРАТЕГІЧНОЇ ТА БЕЗПЕКОВОЇ СПІВПРАЦІ

На коротко- та середньострокову перспективу саме геоекономічна складова геостратегічного діалогу та співпраці України та Росії вбачається домінуючою. Геоекономічні та торгівельно-економічні чинники є потужним стимулом для

розвитку усього похідного спектру відносин України з Росією. Обидві сторони, які є достатньо перспективними ринками одна для одної, зацікавлені в розвитку економічного співробітництва. Адже вихід на них для національних виробників України та Росії є у більшості випадків легшим та доступнішим, аніж вихід на загальноєвропейський та інші світові ринки з достатньо усталеними економічними зв'язками.

Однак принаймні для України принциповими внутрішніми викликами залишаються: по-перше, зайва внутрішньополітична драматизація зовнішньоекономічної діяльності; по-друге, похідна переважна декларативність ідеї економізації зовнішньої політики, яка на практиці обертається політизацією зовнішньоекономічних зв'язків з Росією.

Відповідно, потенційно вигідні спільні геоекономічні проєкти стають заручниками зовнішньополітичної кон'юнктури, перетворюючись із об'єктивної мети в суб'єктивний предмет торгу.

Навіть після декларованих довгострокових програм, засідань змішаних комісій і численних міждержавних та міжурядових документів визначальною тенденцією у відносинах України та Росії залишається стратегія політичного меркантилізму і економічного протекціонізму, що включає введення торгових бар'єрів, квот і високих тарифів.

5. ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Оптимальна формула взаємин України з Росією має носити характер дійсно «особливих відносин», де складова «стратегічного партнерства» домінує над складовою «стратегічної залежності».

Принципового переосмислення на концептуальному рівні (РНБОУ) потребує питання міжнародних гарантій зовнішньої безпеки України, в т.ч. з боку РФ як лідера воєнно-політичного блоку ОДКБ.

13. Характерне для сучасної Росії підпорядкування великого бізнесу державному апарату перетворює Росію на «державу-корпорацію».

Для досягнення позитивних результатів у відносинах двосторонній діалог має бути деполітизований та переведений у площину прикладної, «тематичної» взаємодії з питань, які об'єктивно становлять спільний інтерес. Практично необхідною є структурно-функціональна оптимізація поточної ситуації.

На державно-політичному рівні Адміністрації Президента України та Міністерства закордонних справ України слід узгодити повноваження, сфери відповідальності і т.п. ключових відомств і структур, відповідальних за забезпечення відносин.

На нормативно-правовому рівні МЗС України та Міністерству юстиції України необхідно:

- розробити та впровадити Концепцію та/або Стратегію українсько-російських відносин (за активної участі РНБОУ та із залученням незалежних експертів), з урахуванням чинного національної та міжнародної бази¹⁴, а також з урахуванням російських профільних документів);
- провести загальну «ревізію» нормативно-правової бази українсько-російських відносин. Адже навіть основних документів починаючи від т.зв. «Великого договору» 1997 р. і закінчуючи численними Угодами – як суто двосторонніми так і багатосторонніми – нараховується до кількох сотень.

На міжвідомчому рівні в контексті співпраці силових структур нормативно-документального узгодження та адміністративно-структурної координації потребує взаємодія профільних міністерств та відомств, яка інколи виходить «за лапки» потрібного і латентно суперечить загальнодержавному підходу.

В контексті процесів делімітації українсько-російського кордону (причому це стосується не тільки прикордонної служби, але також інших

відомств та міністерств) потрібна оптимізація мережі пунктів пропуску, максимального наближення їх інфраструктури та механізму функціонування до вимог ЄС.

Міністерству економічного розвитку та торгівлі України слід розвивати сприятливі умови для інвестиційної діяльності у прикордонних регіонах шляхом розвитку інформаційного обміну, надання консультативного обслуговування, використання можливостей надання податкових стимулів місцевими органами виконавчої влади.

Для Міністерства екології та природних ресурсів України у сфері забезпечення екологічної безпеки ключовим завданням має бути послідовне обмеження шкідливості паливно-енергетичного комплексу, врегулювання функціонування транспортних потоків України та Росії у навантаженні на навколишнє середовище, наближення до відповідних європейських екологічних норм.

14. Нових та оновлених Законів України «Про основи національної безпеки України» (ред. 2013 р.), «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» (2010) і т.ін.

БІБЛІОГРАФІЯ

Ефременко Д. В ожидании штормовых порывов // Россия в глобальной политике. – 2012. – №2.

Кулик В. Російська політика на пострадянському просторі // Український журнал. – 2010. – № 9.

Парахонський Б. Українсько-російські відносини: зліти та падіння. – К., 2007.

Полтораков О. Євразійський регіоналізм: геостратегія розвитку простору СНД // Політичний менеджмент. – 2012. – №3 (54).

Полтораков О. Євразійський регіоналізм: неоднозначні перспективи розвитку простору СНД // Зовнішні справи. – 2012. – № 6.

Полтораков О. Митний союз або Чим обкладається дружба? // Зовнішні справи. – 2012. – №1.

Полтораков О., Магда Є. Євразійський Союз: вперед у минуле? // Зовнішні справи. – 2012. – № 11.

Чекаленко Л.Д. Зовнішня політика України. – К., 2006.

УКРАЇНА-США

ЮЛІЯ КУРНИШОВА

1. ІСТОРІЯ ДВОСТОРОННІХ ВІДНОСИН В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ТА РЕГІОНАЛЬНИХ ПИТАНЬ БЕЗПЕКИ

Наповнення стратегічного партнерства України і США конкретним змістом від початку встановлення відносин мало яскраво виражений акцент на безпеку. До пріоритетного кола питань завжди відносилися: надання та зміцнення гарантій безпеки Україні з боку США, спільна боротьба з глобальними загрозами (нерозповсюдження ЗМУ, роззброєння, а віднедавна – морське піратство), а також підтримка України на її євроінтеграційному шляху. Зусилля в зазначених сферах не могли розглядатися у відриві від більш широкого європейського контексту безпеки та геостратегічного місця України в ньому. Цикли різкого розходження позицій країн Заходу та Росії, як, і навпаки, їх зближення, справляли значний вплив на інтенсивність та наповнення українсько-американських відносин.

В певні періоди незалежності орієнтація України на поглиблене політичне, економічне та воєнно-політичне співробітництво зі США зробило американський вплив вагомим чинником внутрішньополітичного розвитку нашої держави. Так, після проходження найнижчої точки охолодження відносин у 2002 р., коли Україна стала фігурантом низки гучних міжнародних скандалів, їх із новою силою вдалося відновити за результатами президентських виборів 2005 р. і зміни політичних еліт в Україні. Саме тоді партнерство між двома державами було визнано стратегічним, що було документально зафіксовано 4 квітня 2005 р. у спільній заяві президентів В. Ющенко та Дж. Буша і пізніше, у 2008 – «Хартією про стратегічне партнерство та безпеку».

Надання Україні статусу країни з ринковою економікою з боку США, скасування поправки

Джексона-Веніка, підписання двостороннього протоколу щодо СОТ, а також участь України у програмі отримання допомоги “Виклик тисячоліття” стали практичними кроками у підтримці Вашингтоном нового курсу України. Концепція «розширення демократії», яка стала пануючою в період адміністрації президента США Дж. Буша, сприяла підтримці України у багатьох її прагненнях.

Низкою документів та політичних заяв США засвідчили наміри підтримувати Україну в її входженні до європейських, євроатлантичних і міжнародних інститутів, розширенні діалогу в безпековій, енергетичній, економічній сферах та підтверджували гарантії безпеки, які були надані в 1994 р. в обмін на повне ядерне роззброєння України. Позиції України як кандидата на членство в НАТО були в цей період сильними як ніколи. Однак неспроможність української влади здійснити ефективно внутрішнє реформування, а також у результаті розбіжностей позицій США та їх європейських союзників та різкого загострення відносин із Росією у 2008 р., політика підтримки України з боку США почала знову послаблюватися.

Це стало ознакою тенденцій, які намітилися ще наприкінці адміністрації Дж. Буша-молодшого і в повній мірі постали в якості проблем перед президентом Б. Обамою. Міжнародна політика потребувала від США ревізії зовнішньополітичних пріоритетів і методів просування їх національних інтересів у світі. Пострадянський простір було «поділено» саме за пріоритетністю вирішення проблем: Центральній Азії, як регіону, що примикає до Афганістану та Китаю, було надано пріоритет з точки зору вирішення безпекових питань; щодо інших країн, то порядок денний відносин із ними значно звужився, що стало не в останню чергу наслідком політики «перезавантаження» у відносинах з Росією. Відбулось «заморожування» протиріч з Москвою, до яких завжди належало і питання євроатлантичної інтеграції України. Адміністрація Б. Обама вирішила, що поки не вважає його пріоритетним.

2. СУЧАСНИЙ СТАН СТРАТЕГІЧНОГО ТА БЕЗПЕКОВОГО ДІАЛОГУ

Політичний вимір

Зважаючи на переформатування зовнішньополітичних пріоритетів США в адміністрації Б. Обама, ані відмова президента В.Януковича від планів членства в НАТО, ані зближення з Росією, яке вилилося у підписання у 2010 р. Харківських угод про пролонгацію перебування Чорноморського воєнно-морського флоту Росії в Криму після 2017 р. на 25 років, не викликали критики з боку адміністрації Б. Обама. Натомість на передній план українсько-американського співробітництва були висунуті проблеми ядерного нерозповсюдження, енергетики і підтримки інтеграції України у європейський політичний та економічний простір. Зацікавлення США в європейській інтеграції України свідчило про делегування Євросоюзу функції залучення України до своєї орбіти в рамках нормативної та трансформаційної сили. В умовах налагодження продуктивних відносин з Росією, курс на євроінтеграцію пострадянських країн розглядався у Вашингтоні як менш конфліктний по відношенню до Москви ніж пряма підтримка з боку США.

З перемогою на проміжних виборах 2010 р. до палати представників республіканців, ціннісна складова повернулася до зовнішньополітичного курсу США. Увага до ситуації з демократією в Україні підігрівалася такими подіями як судові процеси над колишніми міністрами Ю. Тимошенко та Ю. Луценко та парламентськими виборами в Україні 2012 р., які за висновком держдепартаменту США стали «кроком назад» у порівнянні з досягненнями демократії у попередні роки. В сенаті США пролунали пропозиції відкласти головування України в ОБСЄ, відкликати з України посла, а до НАТО – призупинити всі види співпраці з Україною допоки не буде звільнено Ю. Тимошенко. І хоча ці заклики мали скоріше пропагандистський характер, вони стали яскравим свідченням зміни ставлення до України, а також значно каталізували активність американської політики на українському напрямі.

Однак, безперечно, це активність зі знаком мінус. Було створено негативне тло для діалогу з будь-яких інших питань – економічних, енергетичних тощо, які стали надмірно політизовані. Інтересам України ж, навпаки, відповідає переведення відносин зі США у режим практичної «рутини» з максимально широким спектром векторів співробітництва.

Економічний та енергетичний вимір

Для України партнерство зі США має значні практичні наслідки в площинах економіки та енергетики. І показники двостороннього товарообігу не є тут основними. Згідно даних Держкомстату України, товарообіг між Україною та США у 2012 р. зменшився на 7,7% (або на 275,9 млн. дол.) у порівнянні з показниками попереднього року та склав 3288,1 млн. дол., а за обсягом прямих інвестицій, залучених в економіку України, США посідають лише одинадцяте місце. Більш важливим є те, що саме від стану двосторонніх відносин зі США залежить політика основних міжнародних фінансових інститутів щодо України, її оцінка як економічного та торговельного партнера. Простіше кажучи, чи буде наша держава всередині економічного простору з інтенсивною циркуляцією інвестицій, новітніх технологій та диверсифікованих поставок енергоресурсів, чи поза ним, значною мірою залежить від оцінки міжнародних інститутів, де США належить провідна роль.

Наразі ж ситуація залишає бажати кращого. Через політично мотивовані судові процеси та корумповану судову систему, Україна втрачає значні інвестиції та інвестиційну привабливість. На Заході утвердилася думка про суцільну приватизацію олігархічними колами найбільш рентабельних галузей економіки України. Все це сприяє поверненню України до тих часів, коли декларований нею курс на євроінтеграцію був більше схожий на імітацію ніж реальну політику.

Попри зростаючу критику з боку США, Україна залишається одним із найбільших реципієнтів їх фінансової допомоги. В основному вона охоплює цільові програми реформування економіки, ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС, реформи ВПК, сфери охорони здоров'я тощо.

Багатостороннє агентство з питань гарантування інвестицій (БАГІ), яке є підрозділом Світового банку, підтримує в Україні 15 проектів. У 2011 р. сума гарантування інвестицій в Україну склала 999,1 млн. дол., що зробило Україну лідером в списку БАГІ.

США стоять на позиції, що безпека України залежить від диверсифікації поставок енергоресурсів і збільшенні енергоефективності в промисловості. Після провальних спроб нинішнього керівництва України знизити ціну на російський газ, Вашингтон усіляко підтримує розвиток альтернативних джерел енергопостачання. Проведені тендери, в яких перемогли в тому числі компанії «Шеврон» та «ЕксонМобіл», свідчать, що американські компанії будуть тісно залучені до розробки покладів сланцевого газу в Україні. “Сланцева революція”, про яку останнім часом все більше говорять як про можливість усунути енергетичну залежність Європи від Росії та Ірану, має свої переваги і для України, яка повсякчас відчуває на собі “газовий” тиск.

Військовий вимір

Співпраця у військовій сфері між Україною й США була закладена в результаті домовленостей 1993-1994 рр. про ядерне роззброєння України. Процес ліквідації та передачі Росії стратегічної наступальної зброї, зі стратегічними боеголовками включно, зробив Україну партнером США у справі ядерного роззброєння та нерозповсюдження. І сьогодні, коли адміністрація Б. Обама виокремлює ядерне нерозповсюдження в якості пріоритету своєї зовнішньої політики, досвід України залишається прикладом найбільш масштабного роззброєння в світі та найбільшим успіхом американської дипломатії в цій сфері. Отриманий навзаєм компенсацийний пакет у вигляді гарантій безпеки в рамках Будапештського меморандуму, фінансової та технічної допомоги, в тому числі за програмами Нанна-Лугара, на момент укладання договорів, був необхідною, але, як показав час, недостатньо адекватною ціною позбуття Україною свого ядерного арсеналу. Як країна зі статусом позаблокової держави, Україна наразі потребує зміцнення гарантій національної безпеки та суверенітету з боку США.

Військове співробітництво здійснюється відповідно до низки угод і базується на щорічних планах співробітництва та програмах двосторонніх українсько-американських воєнних контактів. Згідно з Дорожньою картою від 1 квітня 2008 р., пріоритетами українсько-американського співробітництва у військово-технічній сфері є: продовження реформ в оборонній та військовій сферах України, розгляд нових сфер співпраці в галузях високих технологій, космічної та протиракетної оборони, пошук шляхів можливого технічного співробітництва у сфері ПРО тощо. США надають значну допомогу в реалізації воєнної реформи і модернізації Збройних сил України, а високотехнологічне співробітництво зосереджено у спільному проєкті «Морський старт».

Втім, військово-технічне співробітництво України і США є далеким від відповідності статусу стратегічного партнерства. Держави не розробляють спільних озброєнь, не здійснюють передачу технологій військового призначення. Саме через відсутність можливості для України бути присутньою на ринках західних країн, вона, за невеликими виключеннями, повністю зосередилася на торгівлі з країнами Азії та Африки. Як вагомий міжнародний експортер зброї, офіційний Київ неодноразово піддавався критиці з боку міжнародної спільноти за «нерозбірливість» у постачаннях зброї «кривавим режимам». Нещодавні переговори щодо продажу українських літаків Судану та КНДР хоча й не порушують режиму міжнародних санкцій щодо цих країн, однак створюють негативний «осад» від діяльності України на міжнародній арені.

Співпраця в рамках міжнародних та регіональних організацій та участь в проєктах регіонального безпекового характеру

Серед політичних кіл США існує консенсус стосовно неучасті України в економічних та військово-політичних проєктах, започаткованих Росією, як важливого чинника стабільності на євразійському просторі. Позиція Вашингтону полягає у тому, аби не допустити дрейфу України до ОДКБ та Митного Союзу. Разом з тим, спроби розвивати альтернативні проєкти за підтримки США, як то – Співдружність демо-

кратичного вибору, ГУАМ – виявилися також нежиттєздатними.

Що стосується членства України в НАТО, то хоча держсекретар Г. Клінтон у 2010 р. заявила, що двері Альянсу для України та Грузії залишаються відкритими, в експертному товаристві почали пропонуватися нові підходи: «Визнаючи зобов'язання, зроблені на самміті НАТО в Бухаресті, ми не думаємо, що життєво важливі інтереси безпеки США вимагають сьогодні членства України та Грузії в НАТО. Хоча географічне розташування обох країн має велике стратегічне значення, їх членство в альянсі здатне послабити, а не посилити безпеку Європи...»¹. Таке твердження наочно відображає панівну сучасну орієнтацію НАТО на розширення кола «постачальників безпеки», а не її «споживачів».

На практиці співробітництво України і НАТО розвивається через традиційні механізми – Партнерство заради миру, Комісію НАТО-Україна, на основі Річних національних програм України. Партнери продовжують проводити спільні військові навчання, а Україна активно підтримує більшість миротворчих операцій та місій під проводом альянсу. Зокрема, бере участь у складі Міжнародних сил сприяння безпеці в Афганістані та Багатонаціональних сил КФОР у Косово, а також в організації та проведенні спільних українсько-американських навчань серії «РепідТрайидент» та «Сі бриз». Нещодавнє приєднання українських військових та техніки до операції з протидії піратству «Оушеншілд» не тільки слугує зміцненню відносин з НАТО, але й сприяє зменшенню загроз, від яких значно потерпають українські моряки.

Щодо ролі ОБСЄ, то США вважають, що сама інституція як найважливіший європейський орган для переговорів, сьогодні перебуває в стані кризи, обумовленої «амбіціями низки

1. The Right Direction for U.S. Policy toward Russia. A Report from the Commission on U.S. Policy toward Russia. March 2009. Washington, D.C. // <http://www.nixoncenter.org/RussiaReport09.pdf>

2. Під якими розуміють, звичайно, Росію.

країн-членів»². Тим не менш, Вашингтон вбачає виправданим спрямувати зусилля на перетворення ОБСЄ на орган, який забезпечував би «розповсюдження демократичних цінностей і свобод».

3. ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ ДЛЯ СТРАТЕГІЧНОГО І БЕЗПЕКОВОГО ДІАЛОГУ

Сьогодні Україні відводиться досить скромне місце серед інших американських пріоритетів. США є державою з глобальними функціями та інтересами, яка все більше переймається трансформаційними процесами в Азії, ніж Європі. У Вашингтоні зацікавлені, аби основний імпульс перетворень надходив із середини пострадянських держав, а США залишили б за собою роль «технічної підтримки».

Інерційність американської політики щодо України після приходу до влади Б.Обами останнім часом була перервана занепокоєнням подальшим внутрішнім розвитком України. Остання стала об'єктом критики з боку США через згортання демократичних процесів, погіршення ситуації у сфері боротьби з корупцією та відсутність прозорого судочинства. Приклади можливих репресалій з боку США досить різноманітні – скорочення фінансової допомоги, згортання спільних програм і укладання списку заборони на в'їзд до США, подібного до того, що був ухвалений проти низки російських та білоруських чиновників. Із підписанням великих контрактів на розробку альтернативних родовищ газу між Україною з одного боку та компаніями «Шеврон» та «ЕксонМобіл» з іншого, частково долається ізоляція українського уряду, викликана внутрішньополітичними процесами. Однак, це не забезпечує легітимності, якої прагне українська політична еліта, як і не завадить США продовжити здійснювати тиск на нашу державу в питанні захисту демократії та прав людини.

Тож основним викликом для українсько-американських відносин є уповільнення демократичних перетворень в Україні. Від цього значною мірою залежить атмосфера, в якій відбуватиметься вирішення всіх інших проблем.

Вашингтон не припиняє активну критику України за недостатність зусиль у боротьбі із корупцією, захисті прав бізнесу та іноземних інвесторів. В останній час акцент робиться на двох конкретних питаннях: намаганні України переглянути мита в рамках СОТ на товари з найбільш чутливих секторів економіки та визнання за Україною «першості» серед країн-порушників прав інтелектуальної власності. Зі свого боку, Україна вже довгий період часу несе збитки від застосування антидемпінгових заходів проти неї з боку США та обмежень на розвиток польотів вітчизняних авіакомпаній до Північної Америки.

Заклики, подібні до того, який зробив колишній посол США в Україні С.Пфайфер щодо перегляду підтримки України в міжнародних фінансових інститутах, можуть бути схвально оцінені спеціалізованими комітетами Конгресу США, які наразі зацікавлені в економізації коштів федерального бюджету США.

Звичайно, Україна може й надалі нехтувати тими негативними оцінками розвитку, які надходять із Вашингтону. Але тоді постає питання, чи зможе вона успішно розвиватися поза вектором стабільних відносин із США? Якщо так, то це шлях, який наразі обирає Росія, усіляко підкреслюючи можливість обходитися без найбільшої глобальної держави. Однак Україна не може розраховувати на успішне розв'язання питань внутрішнього розвитку, формування нової економіки та інтеграції у міжнародне співтовариство без фінансових та технологічних ресурсів Заходу. А це, в свою чергу, потребує неконфліктних відносин із Вашингтоном і формування практичних параметрів двосторонніх відносин.

4. КОРОТКОСТРОКОВІ ТА СЕРЕДНЬО-СТРОКОВІ ПЕРСПЕКТИВИ СТРАТЕГІЧНОЇ ТА БЕЗПЕКОВОЇ СПІВПРАЦІ

США підтримуватимуть євроінтеграційний курс України – у цьому питанні інтереси Києва та Вашингтону збігаються. Однак, успішність процесу цілком залежить від упровадження норм і практик ЄС, в тому числі в царині демократії і прав людини.

Не викликає сумніву, що для США залишається стратегічним завданням утримання України в орбіті євроатлантичного безпекового співробітництва та запобігання перетворенню України на “клієнта” Москви в сфері безпеки. Але при цьому залишається фактором непевності ціна, яку США дійсно готові сплатити задля досягнення цієї мети: чи вони обмежаться тиском на українське керівництво щоб запобігти переходу Києва до сфери контролю Москви, чи, за необхідності, нададуть формальних гарантій безпеки та суверенітету України.

Як значний ринок товарів, послуг та праці Україна може успішно акумулювати ресурси США, будь то фінансова допомога, інвестиції тощо, але за умови створення прийнятних умов для ведення бізнесу. Економічне залучення є одним із найбільш вагомих чинників наближення України до ЄС, а враховуючи її геополітичне положення – зміцнення європейської безпеки в цілому.

Реалізація нафто-газових проектів між США та ЄС, а також між США та Україною, яка передбачає розширення джерел енергопостачання, є вигідною для нашої держави, оскільки здатна нівелювати можливості використання газу Росією в якості інструменту тиску.

Із завершенням Україною своїх зобов'язань в рамках програми Нанна-Лугара, вона формально втрачає привабливу силу для масштабної допомоги США. Однак, присутній сильний гуманітарний аспект в зовнішній політиці Б. Обама відкриває можливість для співпраці в таких питаннях глобального розвитку як енергетика, інвестування в людський капітал та продовольча безпека.

5. ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Сьогодні в українсько-американських відносинах триває “стратегічна пауза”, зумовлена одночасним послабленням прозахідних інтеграційних прагнень офіційного Києва й інтересу до України в адміністрації президента США Б. Обама. Фактично, наразі Україна й США зберігають лише два постійних виміри взаємодії: економічні проекти (позитивний порядок денний) й питання розвитку демократії в Україні (негативний порядок денний). Оскільки на Україну в масштабах зовнішньої торгівлі США припадає надзвичайно мала частка, спільні ініціативи в економіці не можуть кардинально змінити ставлення офіційного Вашингтону до України, але вони вочевидь сприяють формуванню постійного лоббі українських інтересів в особі низки американських компаній, які працюють в Україні.

Задля підвищення якості українсько-американських відносин вбачаються необхідними такі кроки:

- Адміністрація Президента України та Міністерство закордонних справ України мають серйозно тлумачити сигнали США, які стосуються ситуації із демократією в Україні. В умовах відсутності прогресу в даній сфері США просто не підуть на розширення співпраці. Якщо українське керівництво зніме більшу частину претензій в сфері захисту прав людини, США змушені будуть шукати інші шляхи впливу на Україну, запускати нові повноформатні діалоги. Фактично, зрушення на цьому шляху стануть основним стабілізаційним механізмом двосторонніх відносин.

На рівні Кабінету Міністрів України необхідно:

- зосередитися на економічному порядку денному двосторонніх відносин. Уряду варто пропонувати відновити роботу міждержавної комісії зі співробітництва на рівні керівників держав. Завдяки йому, найбільш важливі для української сторони питання двосторонніх відносин будуть знаходитися під безпосереднім контролем Президента, отже вирішення ключових питань.

чових питань може відбуватися стрімкіше.

■ переглянути підхід до проблеми митних тарифів, зміна яких викликала хвилю обурення інших членів СОТ. Хоча з формальної точки зору (якщо рахувати за обсягами торгівлі) може здатися, що Україна у врегулюванні цієї проблеми має орієнтуватися перш за все на Європейський Союз та Росію, у діалозі зі США обговорення українських митних тарифів може дати Києву навіть кращі результати. Враховуючи вплив Вашингтона у СОТ, Україні не слід вдаватися до жодних суттєвих кроків в цій організації без попередніх консультацій зі США.

Не менш важливим є досягнення прогресу в питанні захисту інтелектуальних прав. Є сенс піти на непопулярні кроки – посилення контролю за розповсюдженням відповідного контенту в Інтернеті, посилення боротьби з виробниками та розповсюджувачами “піратської” продукції, можливо, включно з приватними особами, які порушують права інтелектуальної власності. Ці заходи необхідні, бо сьогодні неповагу до прав інтелектуальної власності в Україні у США використовують як найпотужніший аргумент проти подальшого поглиблення економічної співпраці.

Україні варто остаточно відмовитися від сприйняття військового співробітництва зі США в якості опори двосторонніх відносин.

Міністерству оборони України варто:

■ сконцентрувати військове співробітництво у регіональних проектах, перш за все, у чорноморському просторі. Тут спільні навчання, американська допомога у підготовці кадрів для українських прикордонної служби та ВМС, обмін безпековою інформацією дозволять Києву зменшити залежність від позиції Росії та Туреччини, а США – укріпити свої позиції в регіоні всупереч протидії цих двох держав.

Наразі українсько-американські відносини потребують розгляду не тільки стратегічних завдань безпеки, але й вузьких, але важливих, задач. Як вбачається, найбільшим перспектив-

ними є проекти в сфері енергетики, сільському господарстві, інвестуванні в людські ресурси. Серед нагальних питань - досягнення прогресу щодо встановлення режиму «відкритого неба» між Україною і США.

Для США більш визначальним є глобальний контекст – зміщення акцентів у політиці на співпрацю з глобальними економічними та енергетичними гравцями, необхідність розв’язання пріоритетних питань безпеки – Україна має враховувати це і в своєму баченні партнерства зі США. Передовсім, відносини в трикутнику «США – Росія – Україна» не повинні розглядатися як «гра з нульовою сумою». Інтересам усіх на даному етапі слугуватиме створення доброзичливого сусідського середовища – через усунення питань двосторонніх непорозумінь з Росією, активну участь у економічних, гуманітарних, освітніх вимірах і спільних проектах на пострадянському просторі.

БІБЛІОГРАФІЯ

Дубовик В. Украина и Соединенные Штаты: Оценивая взаимоотношения накануне выборов. Аналитическая записка No.233. ПОНАРС Евразия. 09.2012. http://www.ponarseurasia.org/sites/default/files/policy-memos-pdf/pepm233_russ_dubovyk_sept2012.pdf

Самуйлов С., Алхименков М. США-Украина: новое в контексте отношений с ЕС и Россией // США-Канада: экономика, политика, культура. – 2012. - № 7.

A.-M. Slaughter. The coming Atlantic century. <http://www.europeanvoice.com/article/2013/february/the-coming-atlantic-century/76496.aspx>

The Right Direction for U.S. Policy toward Russia. A Report from the Commission on U.S. Policy toward Russia. Washington, D.C. 03.2009. <http://www.nixoncenter.org/RussiaReport09.pdf>

Woehrel S. Ukraine: Current Issues and U.S. Policy. 24.05.2013. <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL33460.pdf>

УКРАЇНА-ТУРЕЧЧИНА МАРИНА ВОРОТНЮК

1. ІСТОРІЯ ДВОСТОРОННІХ ВІДНОСИН В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ТА РЕГІОНАЛЬНИХ ПИТАНЬ БЕЗПЕКИ

Сучасний стан співробітництва України і Турецької Республіки (ТР) в сфері безпеки обумовлений декількома факторами. По-перше, відносини між двома країнами є «стратегічними»; посилення стратегічного партнерства є головною задекларованою метою українсько-турецької співпраці. Відносини загалом є безконфліктними: в новітній історії України і Туреччини відсутні приклади збройного конфлікту, що полегшує діалог на сучасному етапі. По-друге, розташування України і Туреччини в одній регіональній системі безпеки - Чорноморському регіоні - означає, що ці країни стикаються зі схожими викликами безпеки та мають координувати свої зусилля із забезпечення безпеки. Нарешті, Туреччина претендує на роль ключового безпекового актора в регіоні, стрижня системи безпеки, який спрямовує регіональні безпекові процеси та підтримує баланс сил (у тому числі, в тандемі з Росією).

З часу встановлення дипломатичних відносин між Україною та Туреччиною 3 лютого 1992 р. двосторонні відносини отримали необхідне інституційне та законодавче підґрунтя. Нормативно-правова база двосторонніх відносин у безпековій сфері є доволі розвинутою, до неї входять такі документи як Договір про співпрацю у воєнній сфері (1994 р.), Угода про співробітництво між Урядом України та Урядом ТР в боротьбі зі злочинністю (1994 р.), Угода між Урядом України та Урядом ТР про співробітництво в галузях військової підготовки, технологій та науки (1994 р.), Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом ТР про взаємний захист секретної інформації та матеріалів, обмін якими здійснюється в процесі співробітництва в оборонній промисловості (2000 р.), Договір про оборонно-промислове співробітництво

(2007 р.), Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Турецької Республіки про співробітництво правоохоронних органів (2009 р.) тощо. Важливим інструментом запобігання нелегальній міграції, контрабанді мігрантів та торгівлі людьми є Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Турецької Республіки про реадмісію осіб (2005 р.).

Україна та Туреччина є членами ряду міжнародних організацій – ООН, ОБСЄ, ОЧЕС тощо – в рамках яких їхні погляди на різні безпекові питання часто узгоджуються та сторони виступають на спільних позиціях. Згідно зі Спільним планом дій між Кабінетом Міністрів України та Урядом ТР щодо розширеного співробітництва від 2 квітня 2004 р., ключовим пріоритетом країн є зміцнення миру, безпеки та стабільності у Чорноморському регіоні, а також спільна боротьба з тероризмом та організованою злочинністю, новими викликами та загрозами. Були виділені відповідні політичні платформи для реалізації цих завдань, серед яких «Заходи щодо зміцнення довіри та безпеки у військово-морській сфері на Чорному морі», «BLACKSEAFOR» та ОЧЕС.

Крім того, важливим фактором безпекового співробітництва є те, що Туреччина є членом НАТО, який традиційно підтримував прагнення України приєднатись до євроатлантичної системи безпеки. Після проголошення Україною своєї позаблоковості в 2010 р., Туреччина висловила повагу до такого кроку, але продовжує наголошувати на необхідності тісніших зв'язків України з Північноатлантичним альянсом та реформування українського сектору безпеки.

2. СУЧАСНИЙ СТАН СТРАТЕГІЧНОГО ТА БЕЗПЕКОВОГО ДІАЛОГУ

Політичний вимір

Сучасний стан безпекової співпраці між Україною і Туреччиною слід розглядати в більш широкому контексті на тлі об'єктивного зростання динаміки розвитку політичних та економічних відносин між країнами, що позначається й на

безпековій сфері. Найбільш важливим політико-інституціональним досягненням останнього періоду стало заснування Стратегічної ради високого рівня, яка очолюється Президентом України та Прем'єр-міністром Туреччини. Діє Спільна комісія з питань співробітництва в галузі оборонної промисловості. Важливим досягненням у двосторонніх відносинах стало підписання Угоди про умови взаємних поїздок громадян у 2011 р. (набрала чинності 1 серпня 2012 р.), яка передбачає безвізовий порядок в'їзду, виїзду, прямування транзитом та перебування громадян однієї сторони на території держави іншої сторони протягом 30 днів. Ведуться переговори щодо створення ЗВТ між країнами. Крім того, за останній час було підписано цілу низку документів, які значно поповнили нормативно-правову базу двосторонніх відносин і регулюють конкретні сфери співпраці, такі як: План дій щодо розвитку двосторонніх відносин між Україною та Турецькою Республікою на 2012-2013 рр., угоди про співробітництво між правоохоронними органами країн, обмін даними про повітряну обстановку та ін.

Загалом, політичний діалог між Україною та Туреччиною завжди відзначався високою інтенсивністю. Про динаміку безпекової співпраці між двома країнами свідчить велика кількість зустрічей на вищому рівні, зокрема між керівниками відповідних відомств. Традиційними темами переговорів є співпраця та покращення стандартів взаємосумісності під час проведення спільних операцій між підрозділами ЗС, участь у миротворчих операціях, боротьба з тероризмом, впровадження єдиних стандартів управління ЗС тощо. Непоодинокими є приклади, коли країни підтримували одна одну в ситуаціях небезпеки та стихійних лих. Наприклад, Україною надавалась гуманітарна допомога Туреччині для подолання наслідків землетрусів 1999 р. та 2011 р., а Туреччина допомагала з евакуацією українських громадян після початку воєнної операції в Лівії 2011 р. тощо.

Традиційними формами співпраці є проведення спільних навчань, торгівля продукцією ВПК, військова освіта та мовна підготовка тощо. По-

тенційно плідним є співробітництво у суднобудуванні, авіаційній та аерокосмічній галузях, сфері високотехнологічної електроніки. Україна проводить найбільше міжнародних військово-морських заходів саме з турецькими ВМС, що свідчить про плідну співпрацю між обома країнами. Україна і Туреччина проводять планові контрольні заходи, зокрема інспекції оголошених місць території одна одної, в рамках виконання Договору про звичайні збройні сили в Європі (ДЗЗСС). Крім того, Туреччина є однією з держав-донорів реалізації в Україні проекту Трестового фонду Програми НАТО «Партнерство заради миру», в рамках якого здійснюється утилізація боєприпасів та легких озброєнь. Характерно, що Туреччина є також одним із важливих донорів у наданні Україні коштів на реалізацію проектів і програм міжнародної технічної допомоги.

Економічний та енергетичний вимір

Важливим зрізом безпекової співпраці між Україною і Туреччиною є забезпечення енергетичної безпеки. Питання виробництва та транспортування енергоносіїв є джерелом напруженості в Чорноморському регіоні, має надзвичайну «безпековість». Конкурентні енергетичні стратегії держав можуть призвести до зростання конфліктності в регіоні. Україна намагається пристосуватись до нових реалій та забезпечити енергетичну безпеку за рахунок підтримки таких газогонів як Набукко (в нинішньому варіанті – Набукко-вест) та Трансанатолійський трубопровід (TANAP). Інтереси двох країн у сфері енергетики близькі: необхідність диверсифікації джерел енергозабезпечення, безпека постачання енергоресурсів, більш активне використання свого транзитного потенціалу, розвідка і видобуток своїх власних ресурсів та ін.

Одним з найбільш реальних проектів на порядку денному є надання Україною своїх підземних газосховищ для забезпечення енергетичних потреб Туреччини та їх спільне використання. Україна неодноразово висловлювала готовність брати участь у проектах будівництва та модернізації нафто- і газопроводів на території Туреччини, будівництві турецьких СПГ-

терміналів на Егейському та Чорному морях, а також спільного видобутку вуглеводнів на шельфі Чорного моря.

Велику увагу сторони приділяють ядерній безпеці. Зважаючи на значний досвід України в сфері ядерної енергетики та те, що Туреччина розпочинає розбудову власних атомних електростанцій (наразі йде будівництво першої АЕС в провінції Аккую російським Росатомом), були підписані Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом ТР про оперативне сповіщення про ядерні аварії та обмін інформацією щодо ядерних установок (2000 р.) та Меморандум про взаєморозуміння між Державним комітетом ядерного регулювання України та Державним агентством ТР з питань атомної енергетики щодо технічного співробітництва та обміну інформацією в сфері ядерного регулювання (2005 р.). Вони регулюють співробітництво з питань аварійної готовності і кризового реагування, безпеки та захисту ядерних установок, радіаційного захисту та ін.

Військовий вимір

На сучасному етапі Україна та Туреччина беруть активну участь в міжнародних миротворчих операціях. Наприклад, вони співпрацюють в рамках багатонаціональних операцій: ООН - в Тимор-Леште, Косово, Конго, Ліберії, Кот-Д'Івуарі, Судані; ЄС - в Боснії та Герцеговині; операцій НАТО - в Афганістані, Косово та «Активні зусилля» в Середземному морі. Україна і Туреччина є членами Ради міністрів оборони країн Південно-Східної Європи (ПССЕ), яка була створена у 1996 р. з метою підтримання миру і стабільності в регіоні. Українсько-турецька співпраця відбувається в рамках військових консультацій Ради. За ініціативи Туреччини у 1998 р. були створені багатонаціональна миротворчі сили Південно-Східної Європи – багатонаціональна бригада SEEBRIG, до якої Україна приєдналась в якості спостерігача. На жаль, повномасштабній участі України перешкоджають фінансові проблеми. Не зважаючи на чималу залученість обох держав до миротворчих ініціатив, немає підстав говорити про інтенсивну координацію їхніх дій щодо розв'язання регіональних конфліктів.

Крім того, ВМС України приєдналися до військової операції ВМС Туреччини «Чорноморська гармонія» у форматі обміну інформацією. Командування ВМС ЗС України і Командування ВМС Туреччини обмінюються інформацією стосовно підрозділів, визначених для забезпечення операції; підозрілих суден; стану навколишнього середовища і метеорологічних умов; суден, що транспортують небезпечні вантажі та ін.

Співпраця в рамках міжнародних та регіональних організацій та участь в проектах регіонального безпекового характеру

Ключовим спільним знаменником між Україною і Туреччиною є їхні інтереси щодо забезпечення миру та безпеки у Чорноморському регіоні. Туреччина виступає одним з найбільш активних гравців в сфері інтеграції та ініціатором різноманітних безпекових проектів в регіоні. Організація Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС) була створена за ініціативи Анкари. Знаковою стала ініціатива турецького керівництва з розбудови нового безпекового режиму на Кавказі під назвою «Кавказький пакт стабільності» – концепт, реанімований та модифікований турецькою владою після грузино-російської війни навколо Південної Осетії у серпні 2008 р.

Україна бере участь у регіональних безпекових ініціативах, що реалізуються під егідою Туреччини, таких як BLACKSEAFOR, «Чорноморська гармонія» та «Чорноморське партнерство». Реалізуючи поширену дипломатичну формулу, що «Чорне море не розділяє, а об'єднує нас», ВМС України і Туреччини активно співпрацюють. Україна бере участь в активаціях Чорноморського військово-морського угруповання BLACKSEAFOR з моменту його створення в 2001 р. Основні завдання BLACKSEAFOR – проведення операцій з пошуку та рятування, гуманітарних, протимінних операцій, операцій щодо захисту навколишнього середовища тощо.

З 1999 р. українські бойові кораблі беруть участь у міжнародних військово-морських навчаннях серії «Чорноморське партнерство» ВМС Туреччини в її територіальних водах. «Чорноморське

партнерство» - морська миротворча операція в рамках програми НАТО «Партнерство заради миру», яка має на меті поліпшення взаємосумісності між ВМС чорноморських країн. Слід зазначити, що співпраця з Туреччиною у воєнно-морській сфері є перспективною, оскільки ВМС Туреччини є найпотужнішими в регіоні.

3. ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ ДЛЯ СТРАТЕГІЧНОГО І БЕЗПЕКОВОГО ДІАЛОГУ

Основні виклики для українсько-турецької співпраці в сфері безпеки лежать в політичній площині: стратегічне партнерство до сих пір не отримало концептуального підґрунтя, гальмується гуманітарна, міжрегіональна співпраця тощо. Незважаючи на традиційну риторику, що Чорне море має бути перетворене на острів стабільності», відсутнє спільне бачення щодо шляхів врегулювання регіональних конфліктів та забезпечення безпеки. Слід врахувати, що в Чорноморському регіоні Туреччиною традиційно виділяються три найважливіші напрями зовнішньої політики: Росія, ЄС та Південний Кавказ, український напрямок не є найбільш пріоритетним. Тож перспективи посилення безпекової співпраці залежать як від наявності у Туреччини ресурсів пропагувати безпекові ініціативи, так і від здатності української сторони запропонувати спільні проекти в сфері безпеки, що могли б зацікавити Туреччину та подолати традиційний російськоцентричний підхід Анкари (Воротнюк, 2010b).

Проблемою стратегічного характеру є те, що Туреччина, підтримуючи власні безпекові ініціативи в регіоні, несхвально сприймає будь-які інші альтернативи, які могли б підірвати її лідерські позиції, посилити присутність інших гравців чи які розглядаються нею як антиросійські. Обережним та навіть прохолодним було ставлення Анкари до створення ГУУАМ та Спільноти демократичного вибору (СДВ).

Окремим питанням, що має всі ознаки «безпековості» та часто актуалізується на побутовому, експертному та політичному рівнях, є

питання турецької економічної та гуманітарної присутності на Кримському півострові, що часто оцінюється як своєрідна експансія, а у найбільш драматичних сценаріях – і як загроза національній безпеці та територіальній цілісності України. Проте, подібні прогнози є безпідставними та не враховують використання м'якої сили як головного інструменту турецької зовнішньої політики на сучасному етапі.

Можна констатувати, що головним питанням безпекової співпраці є та залишатиметься координація зусиль з подолання «нових» загроз безпеці: нелегальної міграції, контрабанди зброї та наркотиків тощо. Поширеною є проблема незаконного морського промислу турецьких суден в виключній економічній зоні України. Крім того, території Туреччини та України є транзитними шляхами для транспортування наркотичних речовин до Європи, тож боротьба з незаконним обігом наркотиків є одним з завдань співпраці правоохоронних органів обох країн. Механізми обміну інформації між правоохоронними органами, прикордонними службами тощо є недостатньо розвиненими. Що стосується військового співробітництва, все більш актуальною стає проблема зростаючої диспропорції в розвитку та модернізації бойового складу, матеріально-технічній забезпеченості українських та турецьких збройних сил.

Найгострішим питанням в сфері енергетичної безпеки залишається забезпечення дозволу турецької сторони на проходження танкерів зі скрапленим природним газом (СПГ) через Босфор та Дарданелли для реалізації проекту СПГ-термінал біля м. Южний на узбережжі Чорного моря, ведуться відповідні переговори.

4. КОРОТКОСТРОКОВІ ТА СЕРЕДНЬО-СТРОКОВІ ПЕРСПЕКТИВИ СТРАТЕГІЧНОЇ ТА БЕЗПЕКОВОЇ СПІВПРАЦІ

Враховуючи сучасний стан та динаміку розвитку українсько-турецьких відносин, можна спрогнозувати посилення «стратегічності» цього со-

юзу, оскільки Чорноморський регіон залишається небезпечним регіоном, в якому відсутні дієві механізми попередження та розв'язання конфліктів. Туреччина є ключовим безпековим гравцем, стратегія якого спрямована на збереження статус-кво в регіоні (Воротнюк, 2010а). Слід враховувати, що визначальною рисою її безпекової політики є небажання допустити втручання зовнішніх гравців, в тому числі свого стратегічного партнера США, у внутрішні регіональні процеси. Це обумовлює зближення Туреччини зі своїм традиційним супротивником – Росією та нівелювання гострих протиріч між ними в сферах, де не задіяні життєві національні інтереси (Sezer, 2001). В безпековій стратегії країни бажання зберегти статус-кво часто превалює над підтримкою демократизаційних процесів, що можуть потенційно дестабілізувати обстановку.

На початку 2000-х рр. Туреччина перетворюється на trading state (торгівельну державу) та активно використовує інструменти м'якого впливу на своє оточення через економіку та гуманітарну взаємодію (Kırisci, 2009). Тим не менш, безпековій складовій зовнішньої політики Туреччина приділяє значну увагу. А на сучасному етапі, коли по периметру державного контролю розгораються нові осередки напруженості (Іран, Ірак, Сирія), м'яка сила Туреччини є об'єктивно недостатньою, а політика «відсутності проблем з сусідами» як основна зовнішньополітична доктрина країни з початку 2000-х рр., виглядає утопічною. Саме тому НАТО й надалі залишатиметься головним засобом забезпечення безпеки Туреччини. На сучасному етапі можна також констатувати об'єктивно вищий інтерес Анкари до регіональних процесів на Близькому Сході (в світлі арабських революцій, громадянської війни в Сирії), у порівнянні з Чорноморським регіоном.

Перспективи розвитку співробітництва між Україною та Туреччиною також безпосередньо залежать від розвитку внутрішньополітичної ситуації в цих країнах. Туреччина переживає складний етап політичних перетворень, що визначить подальший шлях розвитку країни. Масові протести, що розпочались в Стамбулі

в кінці травня 2013 р. проти авторитаризму уряду Р.Т.Ердогана та жорстка реакція влади, непропорційне використання сили поліцією загострили безпекову ситуацію в країні, поляризували суспільство. Ствердження демократії в Україні також переживає суттєві проблеми. В світлі вказаного, просування до повного членства в Європейському Союзі та адаптація демократичних стандартів є питанням безпековим, таким, що визначає подальшу долю національних проектів в обох країнах.

5. ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Можна констатувати, що безпекова тематика в українсько-турецьких відносинах є важливою, зважаючи на множинність викликів безпеці, що стоять перед цими державами. Але співпраця страждає від загального синдрому, при якому партнерство має потенціал стати стратегічним, як це задекларовано, але не вистачає реального змісту та ініціатив. В світлі цього наріжним каменем стратегічного партнерства має стати координація дій України і Туреччини у сфері безпеки.

Українській частині українсько-турецької Стратегічної ради високого рівня та Українській частині Спільної групи стратегічного планування, Раді національної безпеки і оборони України (РНБО):

- ініціювати залучення Туреччини у розробку спільної безпекової стратегії в Чорноморському регіоні та підтримання стабільності спільними зусиллями, що має стати найголовнішим концептуальним «проривом» безпекової стратегії України в регіоні. Ця стратегія має закласти засади колективної системи безпеки в регіоні та розвинути ідею, запропоновану РНБО ще на початку 2000-х рр. про створення своєї Чорноморської хартії як складової системи європейської та глобальної безпеки;
- сприяти завершенню концептуального, інституційного та нормативно-правового забезпечення задекларованого стратегічного

партнерства, що передбачатиме, між іншим, сприяння вирішенню проблеми надмірного затягнення внутрішньодержавних процедур з набрання чинності двосторонніх українсько-турецьких угод, розширення кількості консульських установ на території одна одної.

Міністерству закордонних справ України:

- реанімувати роботу робочої групи із забезпечення діяльності Української частини Стратегічної ради високого рівня між Україною і Туреччиною, що є її постійно діючим робочим органом, сприяти координації дій між представниками бізнесу, мас-медіа, експертних структур, що є її членами, задля реалізації міжсекторальних проектів;

- запропонувати турецькій стороні створити українсько-турецьку дослідницьку мережу, яка би сприяла взаємодії між українськими та турецькими експертами з питань безпеки та оборони, реалізації спільних науково-дослідницьких та освітніх проектів, включивши це положення до Плану дій двостороннього співробітництва на 2014-2015 рр.

МЗС, зокрема за допомогою Постійного представника України при ОЧЕС – Генерального консула України в Стамбулі:

- налагодити активну підтримку безпекової співпраці в багатосторонніх регіональних форматах, зокрема, таких механізмах ОЧЕС як Робоча група з питань боротьби зі злочинністю ОЧЕС та Мережа офіцерів ОЧЕС. Важливо реанімувати деякі слушні ініціативи в рамках ОЧЕС, як, наприклад, ідею, запропоновану Туреччиною зі створення BLACK SEA-POL (Чорноморська поліція). Позитивна динаміка з ініціювання врегулювання конфліктів та реалізації заходів зміцнення довіри, набута в результаті головування України в ОБСЄ в 2013 р. та ОЧЕС в першій половині 2013 р., має бути розвинена в програму конкретних дій.

Міністерству оборони, державній компанії «Укрспецекспорт», державному концерну «Укроборонпром»:

- активізувати діяльність Спільної комісії з питань співробітництва в галузі оборонної промисловості;

- інтенсифікувати військово-технічну співпрацю з Туреччиною, забезпечити просування українських наукоємних технологій на турецький ринок та залучення турецьких інвестицій в вітчизняний ОПК шляхом надання цільової підтримки імплементації привабливих проектів, забезпечити розробку спільних проектів модернізації озброєння і військової техніки, обмін досвідом організації ремонту та модернізації кораблів та озброєння. Слід, наприклад, підтримати реалізацію проекту з спільної розробки корветів та танків із залученням українських та турецьких підприємств;

- провести конкурс спільних українсько-турецьких науково-технічних проектів на період 2014-2015 рр. з метою активізації науково-технічної співпраці. Важливим інструментом «прориву» українських технологій, зокрема, спільних розробок у сфері радіолокації й мікроелектроніки, на ринки регіону має стати спільна Міжнародна лабораторія високих технологій у турецькому місті Гебзе, заснована завдяки укладанню відповідної Угоди у 1998 р. Розглянути можливість створення й інших аналогічних спільних структур.

МЗС, Міністерству енергетики та вугільної промисловості, Державному агентству з інвестицій та управління національними проектами, а також Міністерству екології та природних ресурсів:

- активніше лобювати інтереси України в енергетичних проектах в Чорноморсько-Каспійському регіоні, забезпечити участь України в проекті будівництва TANAP шляхом відповідних переговорів з Туреччиною та Азербайджаном тощо. Важливо вирішити технічні проблеми проходу СПГ-танкерів через Босфор та Дарданелли для постачання сировини українському СПГ-терміналу в рамках переговорів з турецькою стороною, в тому числі посиляючись на результати додаткових юридичних висновків міжнародних кампаній;

■ забезпечити державну підтримку проектам з модернізації ГТС та інших об'єктів енергетичної інфраструктури обох країн, інтенсифікувати переговори з турецькою стороною щодо її можливої участі у розробці української частини шельфу Чорного моря, лобіювати проекти надання українськими підприємствами субпідрядних послуг для турецької вугільної промисловості, створення та експлуатації в Туреччині атомних електростанцій тощо. Зважаючи на оголошені турецьким урядом плани будівництва двох додаткових АЕС в Сінопі та Ійнеада в наступні десятиліття, запропонувати надання консультативних та інших послуг в сфері будівництва та експлуатації ядерних реакторів, а також реалізацію спільних дослідницьких проектів з ядерної безпеки.

БІБЛІОГРАФІЯ

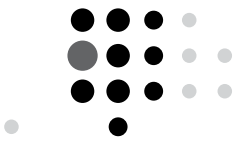
Воротнюк М. Туреччина: Status Quo Power? // Чорноморська безпека.- 2010.- № 2 (16).

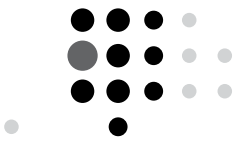
Воротнюк М. Туреччина: регіональний гравець з глобальними амбіціями.- Київ: Представництво Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні, 2010.

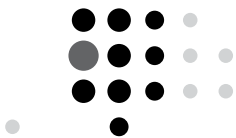
Kirisci K. The Transformation of Turkish Foreign Policy: The Rise of the Trading State // New Perspectives on Turkey.- 2009.- №40.

Sezer D. Turkish-Russian Relations a Decade Later: From Adversity to Managed Competition // Perceptions.- 2001.- №.1.

Turkey's and NATO's views on current issues of the Alliance. http://www.mfa.gov.tr/ii_---turkey_s-contributions-to-international-peace-keeping-activities.en.mfa

Автори

Воротнюк Марина – кандидат політичних наук, провідний науковий співробітник Одеського філіалу Національного інституту стратегічних досліджень

Гуцал Світлана – головний спеціаліст сектору Європи відділу зовнішньої політики Національного інституту стратегічних досліджень при Президентіві України

Курнишова Юлія – кандидат історичних наук, головний консультант відділу зовнішньої політики Національного інституту стратегічних досліджень при Президентіві України

Максак Геннадій – президент неурядового аналітичного центру «Поліський фонд міжнародних та регіональних досліджень»

Полтораков Олексій – кандидат політичних наук, вчений секретар Інституту української політики

Сирінський Роман – кандидат філософських наук, редактор тематичного напрямку «Національна безпека» Наукової установи «Українська енциклопедія»

Контакти

Фонд ім. Фрідріха Еберта. Представництво в Україні
вул. Пушкінська, 34, м. Київ, 01004, Україна

Тел.: +38-044-234-00-38 | факс: +38-044-451-40-31
Всі тексти доступні за веб-адресою:
<http://www.fes.kiev.ua>

Замовлення/ контакти:
mail@fes.kiev.ua

Погляди, висловлені в даній публікації, не обов'язково відображають погляди Фонду ім. Фрідріха Еберта або організації, де працює автор.

Комерційне використання будь-яких матеріалів, опублікованих Фондом ім. Фрідріха Еберта, без письмової згоди ФФЕ забороняється.

Цю публікацію надруковано на папері, що виготовлений з урахуванням сталого лісокористування.

